

ZA

SKUPNOSTNO UPRAVLJANJE Z ŽIVLJENJSKIMI VIRI

Vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri so izdale organizacije Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Focus, društvo za sonaraven razvoj, Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC in Inštitut za politike prostora.

Urednica: Renata Karba

Avtorji: Renata Karba, Tomislav Tkalec, Marko Peterlin, Senka Šifkovič Vrbica

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovna zasnova in oblikovanje naslovnice: Iz principa

Prelom: Gaja Brecej

Fotografije: Shutterstock, Albert Kolar, SOkol, spletne strani in družabna omrežja nosilcev dobrih praks

Vodnik je objavljen na spletnem mestu www.dovoljazvse.si.

Vodnik je izdan v okviru projekta *Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri*, ki ga izvajajo organizacije Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Focus, društvo za sonaraven razvoj, Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC in Inštitut za politike prostora.

Projekt iz sredstev Sklada za podnebne spremembe financira Ministrstvo za okolje in prostor. Vsebine izražajo mnenje avtorja in ne predstavljajo uradnega stališča Vlade Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

502.171(082)(0.034.2)
502.131.1(082)(0.034.2)

DOVOLJ za vse [Elektronski vir] : skupnostno upravljanje z življenjskimi viri / [avtorice Renata Karba ... [et al.]; fotografije Shutterstock, zbirka SOkol]. - El. knjiga. - Ljubljana: Umanotera, 2016

Način dostopa (URL): www.dovoljazvse.si

ISBN 978-961-6450-33-1 (pdf)
1. Karba, Renata
285063936

Ljubljana, junij 2016

Vsebina

Povzetek	4
Blaginja – trajna in za vse	6
Celovita blaginja.....	7
Nobena skupnost ni otok.....	8
Danosti in trendi brez predznaka.....	9
Za blaginjo moramo poskrbeti sami, a skupaj	12
Zame, za skupnost in za planet	13
Trajnostno urejanje prostora	16
Samooskrba s hrano	22
Energetska učinkovitost in oskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov	28
Lokalno krožno gospodarstvo in trajnostna potrošnja	35
Oblike organiziranja skupnosti	44
Organizacijske oblike, ki imajo solastništvo in soupravljanje že vgrajeno	44
Druge oblike	46
Najbolje je, če stopijo skupaj vsi.....	48
Dejavniki uspeha	49
Vključujoče načrtovanje prihodnosti	49
Umna izbira finančnih modelov in virov	50
Usposobljenost in aktivnost.....	51

Povzetek

Ta vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri govori o **blaginji**. O tem, da jo imamo ob obilju virov, s katerimi je obdarjena Slovenija, na dosegu roke. In o tem, da nam polzi med prsti – kot dragocena, a slabo izkoriščena deževnica. Predvsem pa o tem, da si blaginje ne moremo zagotoviti kot posamezniki, ampak se moramo zanjo zavzeti kot **skupnost**. In da se bogastvo virov pretvori v celovito in trajno blaginjo za ljudi šele, ko znamo z viri upravljati na **vzdržen in sonaraven način**, pri tem pa braniti **suverenost** in gojiti **avtonomno razmišljanje**.

Vodnik obravnava štiri ključna področja, na katerih lahko s trajnostnim skupnostnim upravljanjem z življenjskimi viri ustvarjamo blaginjo **za posameznika, za skupnost in za planet**: (1) urejanje prostora, (2) samooskrbo s hrano, (3) energetska učinkovitost in oskrbo z energijo iz lokalnih obnovljivih virov ter (4) lokalno krožno gospodarstvo in trajnostno potrošnjo. Spotoma je predstavljenih **60 domačih in tujih dobrih praks**, ki pričajo, da je skupnost več kot le seštevek njenih članov. Energetskim in finančnim prihrankom, oskrbi s kakovostno in varno hrano, skladno urejenemu prostoru in zadovoljenim potrebam po izdelkih in storitvah se ob skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri pridružijo še številne nematerialne koristi, kot so vključenost in povezanost, solidarnost med generacijami in z ranljivimi skupinami, strpnost, kreativnost in skupinska modrost, medčloveške vezi in veselje. Širša družba pa je deležna koristi, kot so lokalna delovna mesta, zmanjšanje uvozne odvisnosti, povečanje konkurenčnosti gospodarstva, zmanjšanje pritiska na zdravstveno blagajno in odpornost na zunanje pretrse.

Namen vodnika, katerega naslov govori hkrati o obilju možnosti in o dozorelosti časa za spremembe, je **prispevati k opolnomočenju lokalnih skupnosti, da prevzamejo aktivno vlogo v izgradnji svoje blaginje** s trajnostnim upravljanjem z življenjskimi viri v svojih okoljih. Namenjen je prvenstveno lokalnim skupnostim vseh oblik in velikosti: neformalnim, kot so združenja občanov in civilne iniciative, ter formalnim, kot so društva in druge civilnodružbene organizacije, četrtne skupnosti, občine in združenja občin. Poleg tega je namenjen tudi medijem in vsem ostalim, ki lahko prispevajo k promociji koncepta in razširjanju dobrih praks. Nenazadnje pa tudi deležnikom, ki lahko koncept skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri vključijo v oziroma upoštevajo pri svojem delovanju: izobraževalcem, razvojnim agencijam, podjetjem, socialnim partnerjem, interesnim združenjem ipd. Koristi lahko tudi vsem ostalim, ki jih zanima področje suverenega upravljanja z življenjskimi viri na trajnostni način.

Vodnik je nastal v okviru projekta »Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri«, ki ga v letu 2016 izvajajo Focus, društvo za sonaraven razvoj, Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, IPoP – Inštitut za politike prostora ter Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC.

Blaginja – trajna in za vse

Kadar v širših ali ožjih skupnostih na vključujoč način razmišljamo o **bodočnosti, ki jo želimo zase in za svoje otroke**, največkrat sanjamo o visoki kakovosti življenja, delovnih mestih, gospodarskem napredku, ohranjeni naravi ter neonesnaženem okolju.¹ Cilji, ki si jih zastavljamo, intuitivno povzemajo vse pomembnejše dejavnike, s katerimi od leta 2012 merimo **blaginjo prebivalcev in prebivalcev Slovenije ter njeno trajnost**.² Statistična blaginja je predstavljena s kazalniki, iz katerih lahko razberemo priložnosti in izzive, ki prispevajo k sedanjosti in bodo krojili prihodnjo blaginjo naše skupnosti: ne samo višina, ampak tudi enakost porazdelitve materialnih dobrin; ne samo število delovnih mest, ampak tudi njihova kakovost in primerno razmerje dela in prostega časa; dostojno stanovanje in dostopnost izobraževanja za vse, ki se želijo izobraževati; zdravje, zaupanja vredne institucije, varnost, dostopnost komunikacijske infrastrukture in kulturne ponudbe; kakovost zraka, ki ga dihamo, dostopnost in kakovost pitne vode, pripravljenost na izredne vremenske dogodke, oskrba z energijo po dostopnih cenah za vse in dolgoročno vzdržno ravnanje z odpadki. **Lahko imamo vse to? Lahko.** Vendar si celovite blaginje ne moremo zagotoviti niti kot posamezniki niti kot posamezni gospodarski subjekti. Čist zrak, kakovostna pitna voda, lepota krajine – to so nekateri od elementov blaginje, ki se ne pustijo ujeti v ozke okvire. Dosežemo jih lahko samo, če se **povežemo kot skupnost in si za njih skupaj prizadevamo.**

Številni primeri skupnosti, ki so upravljanje z naravnimi in drugimi viri v svojem okolju vzele v svoje roke, to potrjujejo.

Ena kričeča pobarvana fasada ali jumbo plakat na polju lahko uniči možnosti za kakovostno bivanje in turizem z visoko dodano vrednostjo za vso dolino. Po drugi strani pa daljinski sistem ogrevanja na lesno biomaso povečuje vrednost vseh gozdov v lokalnem okolju, prebivalcem zagotavlja zanesljivo oskrbo s poceni toploto, zmanjšuje odvisnost od uvoženih energentov in prinaša delovna mesta v proizvodnji biomase.

¹ Nabor je oblikovan iz preseka vizij strateških razvojnih dokumentov nekaterih slovenskih občin (Šentrupert, Kranj, Škofja Loka, Zalec, Vojnik, Kidričevo), objavljenih na spletu.

² Kazalniki blaginje: <http://www.stat.si/statweb/glavnavnavigacija/podatki/kazalniki/blaginja>.

Celovita blaginja

Največji izziv pri razvojnem načrtovanju je dejavnike blaginje, lično razdeljene v tri skupine kazalnikov – za ekonomsko, družbeno in okoljsko področje – pretvoriti v dejavnosti in strategije, ki prispevajo k njihovem **hkratnemu doseganju**. Ne doseganju gospodarskega napredka na račun okolja, ne bogatjenju enega na račun drugega, ne doseganju lokalnih koristi na račun planeta in sobitij, ki na njem bivajo. To ni samo stvar etike. Globalno naš model družbe, ki temelji na nebrzdanemu potrošništvu in rasti, ne bo mogel trajati, ne da bi ogrozil naravo in človeštvo. Iz teorije trajnostnega razvoja, predvsem pa iz empiričnega zgodovinskega primera stoletje trajajoče nebrzdane industrializacije z izčrpanjem naravnih virov in onesnaževanjem okolja, smo se naučili, da trajne blaginje s prevlado enega nad drugim ni moč doseči.

Z osvojenimi lekcijami iz obdobja globalizacije za vsako ceno, napihovanja gospodarskih balonov in posledične večletne krize, ki še vedno opleta z repom, **se številne večje in manjše lokalne skupnosti³ v Evropi ponovno obračajo k virom, ki jih imajo v svojem okolju, in k ljudem** – tistim z imeni in obrazi, ki skupaj živijo v organiziranih skupnostih, kot so občine in regije, pa tudi v (posameznih) vaseh in mestih ter na mikro ravni v soseskah in četrtnih skupnostih; ki se povezujejo v društva in druge civilnodružbene organizacije ali tvorijo združenja občanov in civilne iniciative. **Lokalne skupnosti so življenjsko zainteresirane za trajnostno upravljanje z viri v svojem okolju.**

Številne lokalne skupnosti različnih oblik in velikosti ne želijo več čakati in nemo opazovati igre velikih naddržavnih političnih povezav in gospodarskih gigantov. Ne delajo si utvar, da v Bruslju, znotraj netransparentnih finančnih inštitucij in v strateških oddelkih mednarodnih korporacij, razmišljajo o blaginji njihove skupnosti. Hočejo biti **suvereni, aktivni in odgovorni soustvarjalci trajne blaginje**. Skupaj razmišljajo o tem, kaj, zakaj in kako želijo proizvajati, katere vire imajo v lokalnem okolju in katere so najbolj obetavne razvojne priložnosti, ki iz njih izhajajo. **Voda, gozd, rodovitna tla, obnovljivi viri energije, ohranjenost okolja, raznolikost in lepota krajine, biotska raznovrstnost** – to so v Sloveniji prepoznani aduti. To so naši življenjski viri. Pa tudi **kakovostne šole, obrtno podjetniška in kmečka tradicija ter znanja, prostovoljstvo in društvene dejavnosti, športna infrastruktura, raznolika kulturno ustvarjanje ter kreativnost, inovativnost in močna lokalna pripadnost ljudi.**

Lokalne skupnosti so najbolj naraven skrbnik in varuh ohranjanja količine in kakovosti življenjskih virov v svojem okolju, saj ti predstavljajo osnovo za trajno blaginjo, ki jo bodo lahko uživali tudi prihodnji rodovi.

³ Pojem lokalna skupnost ni opredeljen količinsko (s številom ljudi oz. velikostjo ozemlja) ali z upravno-političnim sistemom. Slovar slovenskega knjižnega jezika lokalne skupnosti opredeljuje kot skupnosti, ki se oblikujejo kot tvorbe dolgotrajnih družbenih procesov na določenem zemljepisnem področju.

Trajnostni razvoj je takšen način razvoja, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam.

(Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED), 1987)

Nobena skupnost ni otok

Noben človek ni otok, popolnoma sam zase; vsak človek je kos celine, del kopnega; če morje odplavi grudo zemlje, se Evropa zmanjša, kot bi se zmanjšal rtič, kot bi se posestvo tvojih prijateljev ali pa tvoje lastno ...
(John Donne, Devotions Upon Emergent Occasions, 1624)

Vrednost naših virov narašča, blaginja pa ni samoumevna.

Blaginjo skupnosti v veliki meri krojijo tudi priložnosti in grožnje, ki prihajajo od zunaj oziroma so nam skupne kot človeški civilizaciji in planetarnemu ekosistemu. Posamezna lokalna skupnost ne more sama rešiti problemov, kot so **podnebne spremembe, upadanje biotske raznovrstnosti, degradacija habitatov ter pohajanje svetovnih zalog ključnih surovin in poceni dostopnih fosilnih energentov**. Lahko pa – bolj gibčno kot veliki sistemi – prevzame svoj delež odgovornosti za »**skupni pašnik**«,⁴ **zmanjša tveganja** za svojo blaginjo in z umno uporabo lastnih virov **izkoristi priložnosti**, ki izhajajo iz globalnih trendov.

Slovenija je srečna dežela. Naši viri se dobro ujemajo z neizogibnimi globalnimi razvojnimi smernicami, kot so **nizkoogljičnost, zeleno in krožno gospodarstvo, sonaravnost, trajnostna raba prostora, trajnostna potrošnja ter z njo povezana ekološko kmetijstvo in zeleni turizem**. Te smernice v Evropi s pospešeno hitrostjo postajajo mainstream politične usmeritve. Zato **vrednost naših virov narašča**.

To pa prinaša tudi **nevarnosti**. Tako je energetska mrzlica v zadnjih letih že načela **suverenost** številnih skupnosti pri upravljanju z lokalnimi obnovljivimi viri energije. Slednji so zaradi enostavne monetizacije ter nizkega tveganja privlačno naložbeno področje tudi za zunanje vlagatelje, ki blaginjo (dobiček) usmerjajo izven lokalne skupnosti. Takšni primeri so jasno pokazali: **kjer se koristi izrabe življenjskih virov ne vračajo v lokalno okolje, so skupnosti prikrajšane**. Soočajo se z begom možganov, kar vodi k njihovemu siromašenju, različne oblike revščine postajajo realnost družin.

Suverenost skupnosti ogroža tudi trend privatizacije strateških skupnih dobrin, kot so vodni viri, genski material in javni prostor, ter prilasčanje zemlje s strani domačih ali mednarodnih podjetij. Da bi si zagotovili dolgoročne ekskluzivne pravice do izkoriščanja virov, slednja vršijo močan pritisk na zakonodajalce oziroma vsebino predpisov o koncesijah, intelektualni lastnini, prosti trgovini ipd. Ti trendi se premikajo v smeri izrabe naravnih virov planeta s strani le določenih elitnih skupin ljudi in se odmikajo od tradicionalnih vzorcev družbe, ki so delovali stoletja. Izguba možnosti za upravljanje z viri v lokalnem okolju prebivalce postavlja v nemočen položaj pasivnega opazovalca na območjih, ki so bila prej skozi celotno zgodovino v njihovi lasti. Politične in upravne institucije in postopki jih pogosto ne morejo, ne znajo ali pa nočejo zavarovati.

»Bogastvo z viri državam prinaša priložnosti in izzive. Z njihovim dobrim upravljanjem lahko ustvarijo blaginjo sedanjih in prihodnjih generacij; če pa jih slabo upravljajo ali zapravijo, lahko povzročijo gospodarsko nestabilnost, socialne konflikte in trajno okoljsko škodo.«
Natural Resource Charter, 2010

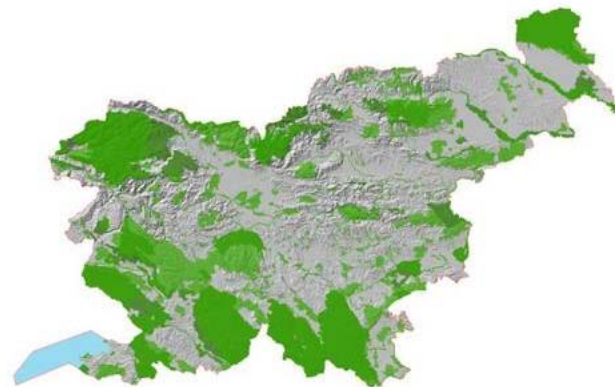
⁴ Izraz izhaja iz znamenitega članka Tragedija skupnega dobrega (*The Tragedy of the Commons*) (Science 162, 3859 (1968): 1243–1248. Dostopno prek: <http://science.sciencemag.org/content/162/3859/1243.full>).

Danosti in trendi brez predznaka

Blaginjo nam bodo v prihajajočih desetletjih krojile tudi danosti in trendi, za katere ne moremo avtomatično reči, da so dobri ali slabi. Vse je odvisno od tega, kakšen odnos do njih zavzamemo in kako se nanje pripravimo – ali jih vidimo kot priložnosti ali kot ovire oziroma grožnje.

Natura 2000 in druga zavarovana območja

S parki, rezervati in naravnimi spomeniki je zavarovanih dobrih 13 % površine Slovenije. Več kot tretjino (37,16 %) površine Slovenije predstavljajo območja Natura 2000.

Natura 2000 v Sloveniji

Je zavarovanih in varstvenih območij preveč? Premalo? Ovirajo razvoj ali so njegovo gonilo? To je odvisno od izbrane smeri razvoja. Če izberemo smer razvoja, ki temelji na intenzivni industrializaciji, je zaščiten narava ovira. Če konkurenčno prednost gradimo na sonaravnosti, je ohranjena in zavarovana narava razvojna prednost. **Jasno opredeljena vizija razvoja skupnostim omogoča, da polno izkoristijo svoje razvojne potenciale in priložnosti.**

Razmislak o viziji razvoja in strategijah, kako bomo vizijo dosegli, moramo narediti skupaj.

Jedro znamke Slovenije:

V Sloveniji je zelena več kot le barva; je »slovenska zelena«, ki izraža ravnotežje med umirjenostjo narave in prizadevnostjo Slovencev. Govori o neokrnjeni naravi in o naši odločenosti, da jo takšno tudi ohranimo. Simbolizira ravnovesje življenjskega sloga, ki združuje prijetno vznemirjenost, s katero zasledujemo osebne želje, s skupno vizijo, da gremo naprej, z naravo. Slovenska zelena opisuje tudi našo usmerjenost v elementarno, v to, kar čutimo pod svojimi rokami. In – nenazadnje – slovenska zelena govori o skladnosti vseh čutov, s katerimi Slovenijo doživljamo. Slovenije se zato nikoli ne spominjamo po podobah. Spomin na Slovenijo združuje vonj gozda, žuborenje potoka, presenetljiv okus vode ter mehko lesa. Slovenijo čutimo...

Vprašanje, kakšen razvoj hočemo, smo si kot narod že zastavljali. Npr. v procesu priprave znamke naše države, iz katerega sta izšla »slovenska zelena« in slogan *I feel Slovenia*.

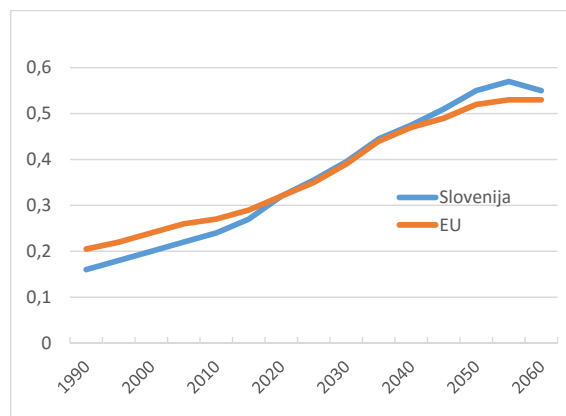

Znamka Slovenije

Eden izmed avtorjev znamke je zapisal: **Vsak sistem, ki ne zna izkoristiti ključnega potenciala, tvega, da ga ta neizkoriščeni potencial uniči.**⁵

Demografski trendi

Napovedi kažejo, da se bo prebivalstvo Slovenije v prihajajočih desetletjih staralo. Medtem ko je leta 2013 delež starostnikov (65+ let) v celotni populaciji znašal 18 %, bodo leta 2060 starejši predstavljali že skoraj tretjino prebivalcev, delež delovno sposobnih in aktivnih prebivalcev pa se bo zmanjševal.⁶ Razmerje med številom starejših in številom delovno sposobnih (15–64 let) bo leta 2060 le še okoli 1 : 1,8. Na vsakega starostnika bosta prišla manj kot dva delovno sposobna prebivalca.

Razmerje med številom starejših (65+ let) in številom delovno sposobnih (15 - 64 let)

Kaj demografski trendi nakazujejo? Staranje prebivalstva prinaša izzive na področjih ustvarjanja prihodkov iz gospodarske dejavnosti ter pokrivanja javnih izdatkov za pokojnine, zdravstvo in socialno oskrbo. **Zagotavljanje medgeneracijskega sožitja** bo možno le, če se bomo na ta trend dobro pripravili: z zmanjšanjem življenjskih stroškov, vendar ne na račun vitalne oskrbe z dobrinami; ter z zmanjšanjem tveganj v zvezi z nihanjem cen in zanesljivostjo oskrbe z življenjskimi dobrinami.

Za to si bo treba prizadevati na ravni skupnosti: **s prilagoditvijo načina proizvodnje in potrošnje ter s povečanjem neodvisnosti od svetovnih trgov pri oskrbi s ključnimi dobrinami, kot sta hrana in energija.**

Iz trenda hitrega staranja prebivalstva lahko razberemo tudi veliko potrebo po spodbujanju **medgeneracijskega sodelovanja, solidarnosti in novih oblik (so)bivanja**. V skupnostih obstajajo številne priložnosti za vzpostavljanje medgeneracijskih sinergij in komplementarnosti, ki so bile v preteklih desetletjih z atomiziranim načinom življenja opuščene in zanemarjene.

Migracije

V prihodnosti lahko z veliko zanesljivostjo pričakujemo, da bo vedno več ljudi primorani zapustiti svoje domove, nekateri med njimi bodo Slovenijo prečili, drugi bodo pri nas ostali. Ljudje so primorani bodisi začasno ali trajno zapustiti svoj dom in iskati novo, primernejše življenjsko okolje zaradi nevzdržnih razmer, ki so posledica podnebni sprememb ali izgube življenjskih virov, varnostnih, političnih, ekonomskih in družbenih razlogov, ali kombinacije naštetega.

V strokovnih krogih velja soglasje, da se bo izpostavljenost in ranljivost ljudi v prihodnjih letih dodatno povečevala zaradi vse pogostejših in ekstremnejših vremenskih pojavov, zaradi postopnih sprememb, kot so dezertifikacija in dvig morske gladine, ter zaradi tveganj za konflikte glede omejenih naravnih virov. Napovedi o številu oseb, ki jih bodo v selitev prisilile spremembe okolja, se gibljejo okoli 200 milijonov do leta 2050, bolj črnoglede projekcije pa napovedujejo celo milijardo razseljenih oseb.

Dejstvo, da je izvorni vzrok migracij nevzdržno trošenje ekonomsko bogatejših držav globalnega severa (med katere spada tudi Slovenija) in ekološki odtis, ki ga to povzroča, nam kot odgovoren in pravičen kratkoročni (kurativni) odziv nalaga **solidarnost z razseljenimi ljudmi in njihovo polno vključevanje**, poleg tega pa čim hitrejšo odpravo vzrokov, ki ljudi ženejo v beg. To lahko dosežemo z **osredotočenjem na vzdržno zagotavljanje blaginje z življenjskimi viri v lastnem okolju**. Na ta način se bodo ustavili destruktivni okoljski in postkolonialistični procesi, ljudem pa bo omogočeno, da ostanejo na svoji zemlji in dostojno preživijo.

Paradoksalno so najbolj ogrožene države, ki so k podnebnim spremembam in izčrpanju naravnih virov prispevale najmanj in imajo tudi najmanj sredstev za prilagajanje in omilitve posledic.

⁵ Andrej Drapal: Znamka Slovenije in gozdovi; Posvet Gozd – naše skupno dobro, januar 2015: <http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/11/Znamka-Slovenije-in-gozd-kot-razvojni-potencial.pdf>.

⁶ Vir: UN, *World Population Prospects: The 2012 Revision*.

Prihodnost, ki si jo želimo, bomo dobili samo, če imamo jasno vizijo o njej.

Za blaginjo moramo poskrbeti sami, a skupaj

A če so danosti naše dežele dobre – zakaj se potem Slovenija v svetovnih raziskavah sreče in zadovoljstva ne uvršča visoko⁷ in zakaj nas ni med najuspešnejšimi gospodarstvi?

Tudi v Sloveniji lahko najdemo uspešne primere trajnostnega skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri. Na ravni države pa se o dolgoročni razvojni viziji ter strategijah njenega doseganja še dogovarjamo.⁸ Zato Slovenija svojih mnogovrstnih razvojnih potencialov in priložnosti, ki izhajajo iz razpoložljivih življenjskih virov, še ne izkorišča na optimalen način.

Število lokalnih skupnosti, ki so organizirane in usposobljene za prepoznavanje trajnostnih razvojnih potencialov v lokalnem okolju ter njihovo vzdržno izkoriščanje, poleg tega pa za ohranjanje svoje suverenosti pri tem, počasi narašča. Vidni so rezultati v obliki lokalnih delovnih mest, finančnih prihrankov, dobrega stanja okolja in zadovoljstva ljudi. Čas je, da od naših politikov zahtevamo, da v svoje programe zapišejo razvoj skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri na trajnostni način in da nas dosledno varujejo pred nevarnostmi njihove odtujitve s strani akterjev, ki jim blaginja lokalne skupnosti ni cilj.

Sam obstoj življenjskih virov v nekem okolju ne pomeni avtomatično blaginje za ljudi. Nujna pogoja za to sta še organiziranost skupnosti in usposobljenost za upravljanje z viri.

⁷ Slovenija je v poročilu *World Happiness Report* za leto 2016 uvrščena na 63. mesto, <http://worldhappiness.report>.

⁸ V letih 2016 in 2017 na državni ravni poteka proces oblikovanja Vizije 2050, Strategije 2030 in Akcijskega načrta do 2020.

Zame, za skupnost in za planet

Celovite in trajne **blaginje si ne moremo zagotoviti kot posamezniki** ali kot posamezne organizacije. Ohranjeno naravo, kakovostno pitno vodo, učinkovit javni prevoz – to imamo na nekem območju vsi ali pa tega nima nihče.

Živimo v času spreminjanja razvojne paradigme **od diktata stalne rasti k trajnostni blaginji**. Zavedanje, da **neskončna rast na omejenem planetu ni mogoča**, se nam useda v zavest. Pospešeno prodira tudi v politike – sveženj o krožnem gospodarstvu in podnebno-energetski paket EU sta dva takšna primera, ki se odzivata na končnost in podnebno nesprejemljivost fosilnih goriv ter na pohajanje svetovnih zalog ključnih surovin. Prevršujemo se o upravičenosti gospodarske rasti (BDP) kot prevladujočega merila človeškega blagostanja in cilja javnih politik. Porajajo se gibanja, ki pripravljajo strategije za doseganje celovite blaginje človeštva (tudi neekonomskih vrednot, kot so zdravje, izobrazba, stanovanje ipd.) ob hkratnem izboljšanju ekološkega stanja in vzpostavitvi pravičnejših odnosov.

V tem prehodnem času se povečuje prepoznavnost vzvodov in virov trajne in vzdržne blaginje. Hkrati se povečuje pritisk najbogatejših, da si prilastijo čim več dobrin, ki bodo vir blaginje v prihodnosti. **Čigava je resnična pravica do upravljanja z viri, ki so večinoma rezultat naravnih procesov in jih ni ustvaril človek?**

Kakšne so pravice lokalnih skupnosti do upravljanja z viri v njihovem okolju? Pravice niso absolutne. **Viri pripadajo vsem ljudem, vsem zemeljskim vrstam, sedanjim in bodočim**. Z njimi je potrebno upravljati skladu s tem – v trajno skupno dobro – kar zahteva kolektivno in demokratično vodenje. Lokalne skupnosti imajo pravico, da si zagotavljajo blaginjo z viri v svojem okolju. Imajo pa tudi dolžnost, da to počnejo s spoštovanjem na vzdržen način in da skrbijo za njihovo ohranjanje, tako da bodo enake blaginje lahko deležni tudi bodoči rodovi in da ne bo ogroženo preživetje drugih bitij.

Bogastvo vodnih virov – njihova količina in kakovost – je v Sloveniji veliko. A čigava je voda? Kdo jo je ustvaril? Kdo je omogočil njeno podzemno pretakanje? Kdo je speljal reke in napolnil jezerske kotanje?

Vzdržen način upravljanja z življenjskimi viri upošteva njihovo nosilno oziroma regeneracijsko sposobnost.

⁹ www.degrowth.org

Slovenski gozd

Upravljanje s slovenskimi gozdovi je svetovni primer dobre prakse zagotavljanja celovitega nabora ekosistemskih storitev gozda – njegovih socialnih, okoljskih in ekonomskih funkcij – ker je bilo leta 1993 s sprejetjem Zakona o gozdovih na državni ravni dogovorjeno gospodarjenje po načelih trajnosti, sonaravnosti in večnamensosti. Zakonu so zavezani vsi lastniki gozdov, država pa jim v zameno ponuja brezplačne storitve javne gozdarske službe.

Od-rast

Gibanje za od-rast se zavzema za izstop iz modela družbe rasti in vseh slabosti, ki so z njo povezane: neenakosti, ekološke nevdržnosti, pomanjkanja občutka varnosti, primata ekonomije, pomanjkanja demokracije in tveganja konfliktov v prihodnosti. Gradi na viziji bodoče družbe, ki z upoštevanjem pravih potreb ter prilagoditvijo proizvodnje in potrošnje živi v okvirih nosilne sposobnosti okolja, v odprtih, lokaliziranih gospodarstvih s pravičnejšo porazdelitvijo dobrin preko novih demokratičnih institucij. Takšni družbi ne bo več treba »rasti ali umreti«. Koncept od-rasti izpodbija gospodarsko rast oziroma BDP kot krovni cilj politike ter predlaga okvir za prehod na vzdržno raven proizvodnje in porabe, skrčen gospodarski sistem in več prostora za človeško sodelovanje in ekosisteme⁹. Ključno je torej odrekanje potrošniški kulturi, ki zahteva neskončno rast potrošnje, kar pa na omejenem planetu pač ni mogoče.

Gibanje Tranzicijska mesta (angl. *The Transition Town*)

Bistvenega pomena za gibanje je pojem prožnosti oziroma odpornosti (angl. *resilience*). Opredeljen je kot »sposobnost sistema, da absorbira motnje in se med prilagajanjem reorganizira, tako da ohrani v bistvu enako funkcijo, strukturo in identiteto«. Z drugimi besedami, odpornost ne pomeni postavljanja neprehodne ograje okrog lokalne skupnosti. Pomeni, da je skupnost bolj pripravljena za »vitkejšo« prihodnost, bolj samozadostna in manj odvisna od uvoza.

Gre za dinamiko lokalne skupnosti, ki se je združila pred izzivi energetske krize in odvisnosti od fosilnih goriv, podnebnih sprememb in ekonomske nestabilnosti. Dinamiko spodbuja pozitivna vizija o tem, kakšna bi bila lahko naša prihodnost, če jo takoj zdaj začnemo ustvarjati skupaj. To gibanje išče lokalne rešitve za globalne probleme s povečanjem prehranske in energetske neodvisnosti, z relokalizacijo proizvodnje in zaposlitev ter z ustvarjanjem vezi v skupnosti.

Zagotavljanje trajne blaginje za vse mora odgovoriti na vrsto izzivov:

- omejitev emisij toplogrednih plinov in onesnaževal v ozračje, vodo in tla,
- omejitev porabe primarnih surovin in neobnovljivih energentov,
- zagotavljanje kakovostnega življenjskega prostora,
- ohranjanje kmetijskih zemljišč in rodovitnosti tal,
- ohranjanje biotske raznovrstnosti in habitatov,
- ohranjanje genske raznovrstnosti ter genskega materiala avtohtonih vrst,
- prilagajanje na neizogibne podnebne spremembe,
- zmanjšanje stroškov oskrbe z vitalnimi dobrinami (hrano, vodo in energijo), tako da bodo te dostopne vsem generacijam in socialnim slojem,
- zmanjšanje tveganj v zvezi z zanesljivostjo oskrbe in nestanovitnostjo cen življenjskih dobrin na svetovnih trgih,
- zmanjšanje tveganj medgeneracijskih konfliktov,
- omejitev nastajanja ter primerno odlaganje odpadkov,
- zagotavljanje kakovostnih delovnih mest, primerne stanovanja, dostopnosti izobraževanja, zdravstvenega sistema, komunikacijske infrastrukture, kulturne ponudbe,
- povečanje odgovornosti in solidarnosti,
- ohranjanje kulturne identitete, vključno s podobo krajine,
- ohranjanje suverenosti skupnosti pri upravljanju z viri v lokalnem okolju.

Spisek je dolg, vendar se skupnosti lahko oprejo na uveljavljene oziroma uveljavljajoče se modele, ki te izzive sinergijsko naslavlajo, tako da postanejo obvladljivi. Lahko se zgledujejo tudi po številnih praktičnih rešitvah, ki na terenu že obstajajo in dokazujejo, da je delovanje po principu »**razmišljaj globalno – deluj lokalno**« ter upoštevanje vodila »**dobro za vse – zame, za skupnost in za planet**« ne le možno, ampak je tudi ljudem blizu in naravno.

Solčavsko – skupnostno gospodarjenje s krajino na osnovi tradicije

Solčavsko je najbolj prepoznavno po treh alpskih dolinah: Logarski dolini, Robanovem kotu in Matkovem kotu. Logarska dolina in Robanov kot sta od leta 1987 zavarovana kot krajinska parka, velik del območja pa je varovan tudi kot področje Natura 2000. Varovana območja tako skupaj obsegajo preko 80 % površine Solčavskega.

Na Solčavskem je ideja trajnostnega razvoja vgrajena v podzavest domačinov, ki že stoletja sobivajo z naravo. Leta 1992 so domačini ustanovili podjetje Logarska dolina d.o.o. in pridobili koncesijo za upravljanje s krajinskim parkom. Uvedli so vstopnino za motorna vozila in s tem dosegli manjši pretok prometa ter lažje upravljanje z zavarovanim območjem in obiskovalci. Smer razvoja ponazarja dolgoletni slogan krajinskega parka: »Logarska dolina ni tu, da bi jo spreminjali, ampak da ona spremeni vas.« Za razvoj Solčavskega je značilen posluš za ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter usmerjenost v trajnostni turizem, s katerim spodbujajo uporabo kvalitetnih izdelkov iz solčavskega gorskega lesa, izdelkov iz volne avtohtonih ovc jezersko–solčavske pasme ter živilskih izdelkov s solčavskih kmetij.

Občina Solčava je leta 2009 ustanovila Zavod za turizem in trajnostni razvoj Solčavskega, leta 2011 pa so s pomočjo sredstev Norveškega finančnega mehanizma v Solčavi odprli Center Rinka, večnamensko središče za trajnostni razvoj Solčavskega. Tu se domačini, obiskovalci in strokovnjaki srečujejo ob ključnih temah: lepoti narave in njenem varovanju, tradicionalnih vrednotah in ohranjanju dediščine, kakovosti življenja, trajnostni rabi naravnih virov.¹⁰

¹⁰ Opis dobre prakse je povzet po publikaciji Soustvarjamo trajnostni razvoj območja porečja Dragonje in podeželja Slovenske Istre (dostopno prek: http://preporodistre.weebly.com/uploads/4/9/4/3/49439361/soustvarjamo_trajnostni_razvoj.pdf).

Trajnostno urejanje prostora

Posledice odločitev na področju urejanja prostora se odražajo v fizičnem svetu, ki nas obdaja, in so zelo dolgoročne.

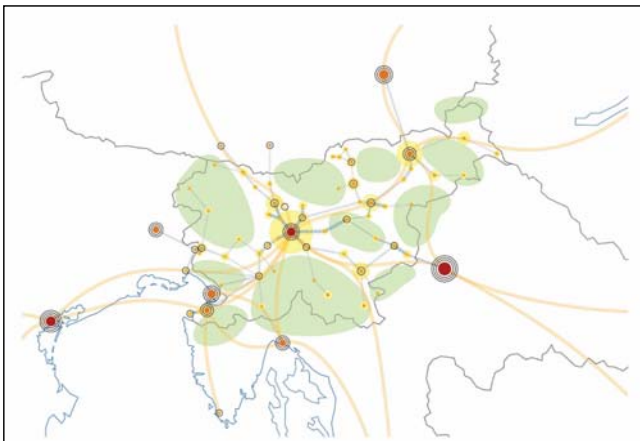
Še tako velik napredek na področju zmanjšanja uporabe fosilnih goriv v prometu je lahko zamen, če se sočasno povečuje količina prometa zaradi netrajnostne rabe prostora in netrajnostnega pristopa k mobilnosti.

Urejanje prostora, ki med drugim obsega **načrtovanje, gradnjo, rabo, vzdrževanje in prenovo vseh sestavin prostora**, je področje, kjer se »v javnem interesu« srečujejo vsi vidiki trajnostnega razvoja – gospodarski, socialni in okoljski.

Tudi zato je Evropska unija med cilje socialne in ekonomske kohezije v Lizbonsko pogodbo vključila tudi **teritorialno kohezijo**. Cilj slednje je zagotavljanje usklajenega razvoja vseh krajev in omogočanje državljanom, da kar najbolje izkoristijo njihove naravne danosti. To pa pomeni, da je teritorialna kohezija sredstvo, s katerim lahko iz raznolikosti naredimo prednost in tako prispevamo k trajnostnemu razvoju celotne EU. Teritorialna kohezija torej ni povsem analogna ekonomski in socialni koheziji, ki ju lahko vzpodbujamo tudi ali predvsem s finančnimi sredstvi, ampak temelji prav na **vrednotenju vseh politik skozi prostorski vidik** na večjih območjih ter v daljši časovni perspektivi.

Prostor je **neločljivo povezan z okoljem in naravo**. Varstvo okolja in ohranjanje narave sta praktično nemogoča, če hkrati ne uresničujemo tudi ciljev trajnostnega urejanja. Narave namreč ne moremo varovati zgolj v zavarovanih območjih, saj princip biotske raznovrstnosti ne more biti omejen le na ta območja. Tudi za omejevanje podnebni sprememb **samo tehnološki ukrepi brez prostorskih ne morejo zadostovati**.

Še tako veliki prihranki energije ob novih tehnologijah v stavbah ne pridejo do izraza brez trajnostnega pridobivanja energije in prihrankov energije v prometu in proizvodnji. **Razkorak med individualnimi kratkoročnimi interesi in skupnimi dolgoročnimi koristmi** okoljske probleme v prostoru še bolj izpostavlja.

Model razvoja - poudarek na poseljenosti in samooskrbnosti (IPoP, 2011)

Posamezni interesi proti javnim interesom na področju urejanja prostora

V procesih urejanja prostora se **srečujejo zelo različni in nasprotujoči si interesi**. Pogosto prevladajo tisti, ki so jasneje in bolj odločno izraženi, to pa so praviloma zelo partikularni interesi. Javna uprava, ki v teh procesih igra vlogo moderatorja, zaradi povečevanja kompleksnosti družbe, števila akterjev in prenormiranosti področja na eni strani ter zaradi več desetletij trajajočega pritiska po deregulaciji in krčenju pristojnosti na drugi strani ne zmore več sama ustrezno zastopati javnega interesa.

V takšnih okoliščinah je zato ključna vloga neodvisnih družbenih akterjev, ki so interesno manj obremenjeni in so sposobni zagovarjati javni interes. S tem pridobivajo na pomenu še posebej **nevladne organizacije, lokalne pobude ter različne skupnostne prakse**. Za družbo kot celoto je zato pomembno, da so neodvisni akterji na področju urejanja prostora sposobni odigrati omenjeno vlogo zagovornika javnega interesa.

Skupnostne prakse na področju urejanja prostora

Poseben pomen za trajnostno urejanje prostora imajo tudi skupnostne prakse, **samoorganizirane pobude, ki imajo pomembne posledice za produkcijo prostora**. Za tovrstne skupnostne prakse sta ključna dva kriterija: pobuda zanje prihaja »od spodaj«, pogosto s strani neformalno povezanih posameznikov, upravljanje pa je skupno ali skupinsko. Poleg tega imajo pri tovrstnih praksah navadno ključno vlogo prebivalci posameznih območij, predstavniki lokalnega gospodarstva in seveda tudi lokalne nevladne organizacije.

Tako kot skoraj povsod po svetu skupnostne prakse tudi pri nas vedno pomembneje sooblikujejo prostor. V svetu se v zadnjih nekaj letih uveljavljajo koncepti, ki skušajo tako ali drugače zajeti in razločiti tovrstne prakse: »DIY Urbanism«, »Tactical Urbanism«, »Hands-on Urbanism«, »Lighter-Quicker-Cheaper«, »Transition Towns« in »Sharing Cities« so le nekateri od konceptov, ki obravnavajo različne vidike tega, kar v tem vodniku imenujemo skupnostne prakse na področju urejanja prostora. **V zelo kratkem času le nekaj let so tovrstne prakse prešle iz na videz marginalnih praks v vedno bolj očitien mainstream**. Njihova vloga na področju urejanju prostora postaja vidna tako v strokovnih krogih kot v vsakdanjem življenju prebivalcev mest.

Predvsem pa njihovi učinki **vedno pomembneje zaznamujejo življenje in prostor v mestih**. Težko si je na primer predstavljati, kakšno bi bilo danes življenje središča Maribora brez Živih dvorišč, Salona uporabnih umetnosti, Tkalke, Udarnika, GT22, Vetrinjskega dvora in še vrste drugih prostorov, ki spadajo med zglede primere skupnostnih praks.

Pomembno je, da lahko nevladne organizacije in tudi neformalno organizirane lokalne pobude pravočasno vplivajo na odločitve in da so v procesu njihovega sprejemanja zagovornik javnega interesa.

GT22

GT22 je kolektiv, ki v mecensko doniranih prostorih na Glavnem trgu 22 v Mariboru nadaljuje zgodbo Transnacionalne gverilske umetniške šole. Danes se je kolektiv razvil v interdisciplinarni oz. transdisciplinarni laboratorij, ki povezuje umetnost, kulturo, urbane športe in – življenje. Delovanje je zasnovano na organski rasti ustvarjalne skupnosti, ki se s skupnimi projekti in na osnovi refleksije odziva na potrebe skupnosti, ki se porajajo znotraj in onkraj prostorov. GT22 vzpostavlja trajno izobraževalno, raziskovalno in produkcijsko platformo.¹¹

¹¹ Opis dobre prakse je povzet po katalogu Trajnostne skupnostne prakse - Katalog dobrih praks 2015 (dostopno prek: <http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2015/07/Katalog-dobrih-praks-2015.pdf>).

Celovita urbana prenova Savskega naselja v Ljubljani

V okviru celovite urbane prenove Savskega naselja se je društvo prostoRož povežalo z lokalnimi organizacijami, da bi z organiziranimi ali spontanimi druženji lažje pristopili k lokalnemu prebivalstvu. V projekt se je vključilo tudi več različnih strokovnjakov, mestnih institucij ter nevladnih organizacij in skupaj so oblikovali program celovite urbane prenove soseske. Ta poteka na več ravneh, od socialnih, kulturnih in športnih dejavnosti, neformalnih druženj, do oblikovanja prostorske vizije soseske. Glavni namen delovanja je grajenje močne lokalne skupnosti, ki bo enakopravna in kompetentna sogovornica mestnim oblastem in ki bo tudi sama v določeni meri poskrbela za svoj javni prostor. Do sedaj se je v soseski zgodilo že marsikaj: izdelano je bilo urbano pohošstvo, očistili in obnovili so igrišče, uredili so skupnostne premične vrtove, organizirali so igre za otroke ter delavnice in delavne akcije za vse generacije, zbirajo se želje, predlogi in pobude prebivalcev ter zapisujejo Savske zgodbe. Organizirali so tudi Zbore za Savsko naselje, na katerih so bile oblikovane delovne skupine za posamezna področja urejanja soseske: za promet, opremo, zelenje in dogodke. Na pobudo domačinov je začel izhajati tudi časopis Savčan, oblikovana je bila Vizija javnega prostora Savskega naselja, skupaj in ob pomoči mesta so uredili športno igrišče na Mislejevi ulici. K prenovi javnega prostora v Savskem naselju pristopajo na način, ki predstavlja veliko več kot le revitalizacijo in fizično prenovu javnega prostora. Je oblika prenove, ki se vsaj toliko kot na prostor osredotoča na skupnost. Posledice takšnega načina dela so trdne povezave med prebivalci in organizacijami, ki bodo v prihodnosti, ne samo na ravni soseske, temveč tudi širše, porajale nova sodelovanja.¹¹

Po drugi strani v Ljubljani, kjer se središče mesta intenzivno preobraža pod taktirko mestne uprave, skupni in javni prostor sosesk, kot sta Ruski car ali Savsko naselje, verjetno bolj kot mestna uprava zaznamujejo aktivnosti skupin, kot so prostoRož ali Skupaj na ploščadi!, ki temeljijo na vključevanju prebivalcev. Še bolj pomembno, čeprav morda bolj skrito, pa na urejanje prostora po celem mestu vplivajo raznolike vrščarske skupnostne prakse. Prav tako si je potovanja po Sloveniji in bližnji okolici danes že težko predstavljati brez sopotniškega portala Prevoz.org, in težko je oceniti pomen, ki ga imajo z njegovo pomočjo spremenjene mobilnostne navade (zlasti mlade populacije) za prostor mest.

Med pozitivnimi vidiki skupnostnih praks za trajnostno urejanje prostora velja izpostaviti **možnost doseganja razmeroma hitrih pozitivnih sprememb na bolje z majhnimi koraki**, ki so praviloma tudi znatno cenejši kot uveljavljeni načini urejanja prostora. Poleg tega tovrstne prakse zaznamuje izrazito **participativen pristop do zasnove, izvedbe in upravljanja**. Med dobrimi učinki pa gre omeniti tudi občutek v širši družbi, da so **spremenbe v prostoru na bolje možne in na dosegu roke**, česar pogosto odtujeni in dolgotrajni procesi urejanja prostora ne omogočajo. Vse skupaj ima za posledico višjo kakovost življenja prebivalcev območij, kjer se udeležujejo skupnostne prakse v urejanju prostora.

Za trajnostno urejanje prostora in zagotavljanje blaginje je še posebej pomemben vidik zagotavljanja javnih storitev. Skupnostnih praks namreč **ne moremo več obravnavati izven javnih politik na področju urejanja prostora, temveč kot njihov sestavni del**. Prostorskega načrtovanja in drugih formalnih oblik urejanja prostora ne nadomeščajo, temveč jih dopolnjujejo. Poleg sprememb z majhnimi koraki v okviru obstoječih predpisov in pravil igre omogočajo tudi preverjanje in popravljanje samih predpisov in pravil.

Skupnostna prenova¹²

S pojmom skupnostna prenova poimenujemo prakse, ki prispevajo k izboljševanju stanja prostora v mestu in pri katerih **pobuda prihaja s terena, s strani prebivalcev, lokalnih društev in podjetnikov, ki prostor vsakodnevno uporabljajo**, izvedena pa je predvsem s pomočjo dogodkov in manjših intervencij v javnem prostoru. Gre za različne oblike spontanosti ali organiziranih akcij, ki povezujejo lokalne prebivalce, gradijo skupnost in imajo pozitiven vpliv na prostor. Nekatere pobude izvirajo iz enkratnih, priložnostnih dogodkov in so sčasoma prerasle v trajno delujočo skupnost.

Sodelo

Pod pojmom sodelo (angl. *coworking*) razumemo način dela, pri katerem **posamezniki, ki so bodisi samostojni bodisi pripadajo različnim organizacijam, občasno ali stalno uporabljajo isti prostor**. V njem se torej odvijajo med seboj neodvisne dejavnosti. Sodelo je hkrati družabni dogodek, na katerem se srečujejo ljudje s podobnimi vrednotami, ki jih zanima sinergija, do katere lahko pride pri delu v skupnem prostoru. Oblike sodela so zelo različne, od samoniklih garažnih delavnic in združenj kreativcev do organiziranih oblik sodela, ki se odvijajo v brezplačnih ali plačljivih opremljenih prostorih za delo.

¹² Opisi področij skupnostnih praks v urejanju prostora so povzeti po publikacijah Prostori sodelovanja: Skupnostne prakse v urejanju prostora ter Prostori sodelovanja: Od skupnostnih praks k javnim politikam (oboje dostopno prek: <http://prostorisodelovanja.si>).

SKUPAJ NA PLOŠČADI!

Pobudo SKUPAJ NA PLOŠČADI! so oblikovali arhitekti iz ljubljanske soseske Ruski car in drugi, ki menijo, da so odprte javne površine velik neizkoriščen potencial te soseske. S svojim delovanjem želijo spodbuditi prebivalce k razmisleku in vključevanju v proces prenove, ki bo potekala v naslednjih letih. Pri tem se usmerjajo tako na vsebinsko in oblikovno prenovu kot tudi na večjo socialno povezanost prebivalcev soseske in Četrtno skupnosti Posavje.

TKALKA – skupnostni razvojni center

Tkalka je alternativni poslovni objekt v osrčju Maribora, ki je leta 2014 odprla svoja vrata množici organizacij, iniciativ in posameznikov v »tkaljenju« procesov so-delovanja. Temeljne dejavnosti in interesi več kot stotih posameznikov in več kot 25-ih organizacij v Tkalki se na ta način prepletajo, povezujejo in križajo v organski delovni ter življenjski okolji. Tkalka je zato hkrati prostor in proces v njem: je *coworking* v neprestanem nastajanju, je fina tkanina profesionalne, idejne in bivanjske mnogoterosti, je podporno okolje družbeno angažiranega dela in življenja. Tkalka se kot inkubator sprememb »tkali« v večglasju podjetništva in socialnega podjetništva, turizma, trajnostnega razvoja, nevladnega sektorja, svetovalne in zagovorniške dejavnosti, okoljskih programov, medgeneracijskega povezovanja ter podpornega okolja za razvoj kadrov in zaposlovanja, lokalnega okolja in njegovih proizvodov. S pretočnim prepletanjem njenih raznobarnih niti v Tkalki organsko vznikata tudi nova platforma družbenih odnosov, v kateri delo in življenje stopata z roko v roki – med pisarnami, hodniki in stopnišči solidarnosti ter človekovega dostojanstva.¹¹

Stanovanjska kooperativa Codha

Kooperativa Codha je nastala v Ženevi v Švici spomladi leta 1994. Njen nastanek je spodbudila aktivnost organizacije GRAAL (*Groupe pour la promotion de l'action associative en matière de logement*), ki je kot civilna iniciativa v začetku 1990-ih začela s spodbujanjem ustanavljanja stanovanjskih kooperativ. Codha kot neprofitna organizacija združuje osebe, ki podpirajo drugačne oblike domovanja, drugačno kakovost življenja in drugačne oblike najema stanovanj, kot si jih običajno predstavljamo. Codha uresničuje svoje projekte z združevanjem finančnih sredstev in aktivnim sodelovanjem stanovalcev. Sodelovanje stanovalcev se začne že pri načrtovanju projekta izgradnje stanovanjske zgradbe.

Zeleni krog

Zeleni krog je vezni člen med kmeti, ki pridelujejo na prijazen način, in potrošniki. V ta namen v Ljubljani, Mariboru in Celju organizirajo improvizirane tržnice po načelih skupnostnega naročanja ter izvajajo druge aktivnosti za krepitev samooskrbe lokalnih skupnosti. Namen Zelenega kroga je v družbenem okolju Slovenije prispevati k udeležanju trajnostnega razvoja ter samooskrbe Slovenije s hrano in semeni, osveščati ljudi o pomembnosti obstoja slovenskih kmetij in sonaravno pridelanih dobrot lokalnih proizvajalcev, informirati o tem, kje in kako si je mogoče zagotoviti kakovostne slovenske pridelke po ugodnejših cenah in načelih pravične trgovine, ter pomagati pri ohranjanju in izmenjavi slovenskih semen.¹¹

Stanovanjske skupnosti

Stanovanjske skupnosti so oblika bivanja, ki združuje zasebnost s prednostmi skupnostne rabe določenih dobrin in skupnostnega izvajanja nekaterih dejavnosti. Bistvo takšne skupnosti je, da skupina ljudi med seboj stke vezi, kar jim omogoča **skupno načrtovanje, posedovanje in upravljanje svojega bivanjskega prostora**. Svoje zasebne domove običajno dopolnjujejo s souporabo določenih skupnih prostorov in storitev – kot so vrtovi, sobe za goste, jedilnice, otroške igralnice, delavnice, garaže, pisarne, dostop do interneta, čiščenje – in dobrin (pripomočkov), kot so avtomobili, kolesa, pralni stroji, hišna orodja ipd.

Skupnostna menjalna ekonomija

Skupnostno menjalno ekonomijo sestavljajo organizirane menjave blaga, ki potekajo na dogovorjenem mestu, praviloma neposredno med dvema udeležencema. Med posamezniki, ki si v lokalnem okolju izmenjujejo dobrine, se **zaradi skupnih motivov pogosto razvijejo osebne povezave in interesne skupnosti**. Primarni pomen lokalnih izmenjav je zamenjava presežnih dobrin za tiste, ki jih udeleženci potrebujejo. Presežek dobrin nekoga je tako vir za drugega. Izmenjujejo se praviloma rabljene ali doma pridelane dobrine nižjih denarnih vrednosti. Nekateri udeleženci se menjave udeležijo zaradi potreb po določeni dobrini, drugi zaradi hobijev, nazorov, druženja ali iz radovednosti ...

Somobilnost

Skozi večji del zgodovine je bil ključni element prometnega sistema infrastruktura. Predvsem cestno infrastrukturo, pa tudi pristanišča, so gradile in upravljale najrazličnejše skupnosti. V 20. stoletju se je izgubil občutek za skupnostno gradnjo in upravljanje prometne infrastrukture, z močno državo pa se je zmanjšala tudi potreba po praksah skupnostnih prometnih sredstev. A v zadnjih desetletjih je postal prometni sistem, temelječ na naraščanju prometa z lastnimi osebnimi motornimi vozili in javno infrastrukturo, problematičen in neučinkovit. Povečuje neenakost v dostopnosti, škoduje okolju, z nenasitnimi potrebami po prostoru za parkirna mesta pa še povečuje prostorsko potratnost. **Eden od odzivov na probleme, ki jih tak promet povzroča, je razvoj različnih skupnostnih praks na področju mobilnosti. Najpogostejše so različne oblike souporabe prometnih sredstev, predvsem osebnih avtomobilov in koles.**

Začasna raba prostora

Začasna raba prostora navadno nastopi kot vmesna raba, ko se je določena namembnost prostora iztekla, nova pa se še ni vzpostavila. Lahko je enkratni dogodek ali pa traja več desetletij. Kot taka je lahko pomemben dejavnik pri oživiljanju zapuščenih in nerabljenih prostorov – bodisi odprtih površin, stavb ali njihovih delov.

Urbano vrtičkarstvo

Vrtičkarstvo je sodobna mestna raba prostora, začasna in prilagodljiva. Vedno je bilo predmet pragmatičnega urejanja prostora, za katerega je ključen hiter odziv na potrebe prebivalcev, in urbanističnega načrtovanja, ki soustvarja pogoje za dolgoročno skladen prostorski razvoj.

Zadruga Mobility

Mobility Carsharing je švicarska zadruga, ki pokriva skoraj vso organizirano souporabo in solastništvo avtomobilov v Švici. Mobility na 1.400 lokacijah v 500 mestih upravlja z več kot 2.700 vozili, ki so namenjena zasebnim uporabnikom in podjetjem. Mobility ima 120.300 uporabnikov (podatek je za leto 2014), od tega jih je 55.500 članov zadruge. V podjetju je zaposlenih 186 ljudi.

Skupnostni vrtički Slovenj Gradec

V Mestni občini Slovenj Gradec so leta 2012 sklenili urediti pogoje za vrtičkarstvo. Urejanja se lotili postopoma, tako da so najprej napovedali spremembe in prebivalcem razložili, zakaj so potrebne, ter jih nato z veliko razumevanja za vrtičkarje, ki so se s posameznih lokacij morali umakniti, postopoma izvedli. Prvi skupnostni vrt so v Slovenj Gradcu uredili spomladi 2013. Zemljišča za trajno in začasno vrtičkarstvo so določili tako, da so upoštevali obstoječe lokacije in jih skupaj z novimi kar najbolj enakomerno razporedili po mestu.

Samooskrba s hrano

Zanesljiva oskrba s hrano lastne pridelave ter samooskrba s semenskim materialom sta osnovna postulata suverenosti in neodvisnosti vsake skupnosti. Pridelava, predelava, transport, embalaža, skladiščenje in prodaja hrane pa s sabo prinašajo pomembne in večplastne vplive na okolje in družbo:

- Način pridelave, transporta in skladiščenja hrane vpliva na kakovost in varnost hrane in s tem na **zdravje ljudi**.
- Kmetijstvo odločilno vpliva na **kakovost voda in tal ter na biotsko in habitatno raznovrstnost**.
- Način pridelave hrane in nadaljnje faze preskrbe, predvsem transport, opredeljujejo vpliv skupnosti na **podnebne spremembe**.
- Zadostna preskrba s hrano je močno odvisna od vremenskih in podnebnih pogojev, zato je način pridelave hrane ključni dejavnik **prilagojenosti skupnosti na podnebne spremembe**.
- Kmetijstvo je z velikim številom delovnih mest nosilec razvoja podeželskih območij.
- Odnosi v verigi oskrbe s hrano vplivajo na **družbeno kohezijo**.
- Struktura in način obdelave kmetijskih zemljišč pomembno **sooblikujeta podobo podeželske krajine, ki je del turistične ponudbe**.
- Kmetijstvo in gozdarstvo sta tudi **vir obnovljivih energentov** – gozdne in kmetijske biomase za proizvodnjo toplotne in električne energije ter oljnic za pridobivanje biodizla in pogonskih olj – ter vplivata na **oskrbo skupnosti z energijo**.

Kakšen naj bo torej sistem oskrbe s hrano, da bo z maksimiranjem koristi ter izogibanjem škodljivim učinkom kar najbolj prispeval k celoviti in trajni blaginji lokalnih skupnosti? Od takšnega sistema pričakujemo veliko: prehransko suverenost, zanesljivo razpoložljivost kakovostne in varne hrane po dostopnih cenah za vse, delovna mesta na podeželju, čim manjši prispevek k podnebnim spremembam in prilagojenost nanje, čisto pitno vodo, neonesnažena tla, neokrnjeno biotsko raznovrstnost, živo in razvito podeželje, prispevek k oskrbi z energijo, lepo krajino, povezanost podeželja in mest.

Ali je možno imeti vse to? Je, vendar **samo z dogovorom v skupnosti**. Ta zadeva predvsem umestitev kmetijskih zemljišč na vrh hierarhične lestvice rabe prostora, način kmetijske pridelave, strukturo prehranske verige in odnose v njej ter prehranske navade potrošnikov.

Neposredno v kmetijstvu in v dopolnilnih dejavnostih na kmetijah – predelavi živil, turizmu, neposredni prodaji ipd. – je bilo leta 2013 v Sloveniji 82.746 polnih delovnih moči.

Varovanje kmetijskih zemljišč

Rodovitna tla so neobnovljivi naravni vir, ki je osnova za prehransko suverenost skupnosti. Zato so kmetijska zemljišča v svetovnem merilu ena najbolj zaželenih strateških dobrin. Stanje v Sloveniji na tem področju je skrb vzbujajoče. Slovenija ima najmanj kmetijskih zemljišč na prebivalca med evropskimi državami. Najkakovostnejših zemljišč – njiv in vrtov – pa celo manj kot 40 % evropskega povprečja. Še bolj zaskrbljujoč je trend pozidave: pozidamo približno 7 ha kmetijskih zemljišč na dan, to je za eno povprečno veliko slovensko kmetijo. Kmetijska zemljišča so tudi žrtev gradnje infrastrukturnih omrežij. **Ohranitevi oziroma povečanje obsega in kakovosti kmetijskih zemljišč je temeljni pogoj za izboljšanje stopnje prehranske samooskrbe in za zavarovanje prehranske preskrbljenosti sedanjih in prihodnjih rodov.**

Za kmetijska zemljišča v Sloveniji je značilna velika posestna razdrobljenost. Slednja je pogosto predstavljena kot ena največjih slabosti slovenskega kmetijstva, saj zmanjšuje produktivnost. Vendar pa so kmetijska zemljišča zato veliko bolj **odporna na odtujitev in prilaščanje zemlje** in predstavljajo enega od branikov suverenosti. Razdrobljena kmetijska zemljišča sestavljajo značilno mozaično podobo in prispevajo k **lepoti podeželske krajine, ki je pomemben adut slovenskega turizma**.

Oskrba z lokalno pridelano ekološko hrano

Ekološko kmetijstvo je sistem praks, ki se zgledujejo po življenjskih procesih, ki se odvijajo v bogati in plodni naravi.

Ekološko kmetijstvo je v sozvočju z naravnimi procesi, je trajnostno in je del krožnega gospodarstva. V tem smislu predstavlja **antipod konvencionalnega intenzivnega kmetijstva**, ki svojo produktivnost vzdržuje s stalnim dodajanjem umetnih repromaterialov. Ekološko kmetijstvo **varuje kakovost tal in podtalnice ter ohranja biotsko raznovrstnost**.

Je tudi **podnebju prijazno**, saj ne uporablja gnojil in kemično-sintetičnih sredstev za varstvo rastlin ter v tleh načrtno izgrajuje humus, ki povečuje vezavo ogljika in stalno obnavlja kakovost tal.

¹³ Opisi dobre prakse je povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO2: dobre prakse - Katalog 2015 (dostopno prek: http://www.slovenija-co2.si/upload/SLCO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf).

¹⁴ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO2: dobre prakse - Katalog 2013 (dostopno prek: http://www.slovenija-co2.si/upload/katalog_dobreprakse_2013.pdf).

Zadruga Dobrina

Zadruga Dobrina povezuje pridelovalce in predelovalce iz več kot 30 majhnih kmetij z območja Slovenskih goric. Usmerja jih v ekološko kmetovanje ter z lokalnimi pridelki oskrbuje šole, vrtnice in domove za starejše. V lastni trgovini v Tkalskem prehodu ter preko sistema zabojčkov in v spletni trgovini Mariborčanom omogoča nakup svežega sadja in zelenjave ter drugih domačih dobrot. S svojo dejavnostjo povečujejo delež domače, na sonaraven način pridelane hrane v lokalni skupnosti, hkrati pa si prizadevajo zagotoviti pravično plačilo in preživeti tradicionalnih slovenskih kmetij.¹³

Delež površin z ekološkim kmetovanjem v skupni površini kmetijskih zemljiščih v uporabi je v Sloveniji leta 2013 znašal le 8 %.

Ekološka kmetija Černelič

Kmetija Černelič je dolenska živinorejsko-zelenjadarska ekološka kmetija s tržno pridelavo zelenjave in jagod. Trajnostno gospodarjenje na kmetiji se odraža v visoki vsebnost humusa v tleh in nasploh odlični strukturi tal.

Sadike jagod pridelujejo v plastenjaku z ogrevanjem s pomočjo toplotne črpalke. Ukvarjajo se tudi z živinorejo (40 govedi), ki v celoti temelji na paši živali in na krmu, pridelani na lastnih in najetih travnikih in pašnikih.¹⁴

Prilaganje na podnebne spremembe v občini Ajdovščina

Zaradi svoje lege v Vipavski dolini, ki je eden od najtoplejših in najbolj sušnih delov Slovenije, je občina Ajdovščina zelo izpostavljena ekstremnemu vremenu in predstavlja nekakšen poligon za s podnebnimi spremembami povezane ekstremne pojave, kot so poplave, zemeljski plazovi, burja, ekstremna suša, žled in požari v naravi. Zaradi vse večjega števila kriznih intervencij je občina prepoznala nujnost učinkovitejšega prilaganja in povečevanja odpornosti. V letu 2015 so v sodelovanju s svetovalno službo Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica na občinski njeni preizkusili gojenje vrste tropskih in subtropskih kulturnih rastlin, ki bi lahko ob segrevanju podnebja nadomestile ali dopolnile tradicionalne kulture v Vipavski dolini. Poskus je z uspešno rastno sezono večine rastlin dokazal, da je že sedaj možno diverzificirati kmetijsko pridelavo z rastlinami iz toplejših podnebij.¹³

Varuhi semen

Društvo za ohranjanje biotske pestrosti kulturnih rastlin je leta 2011 nastalo iz ideje skupnostnega ohranjanja starih, lokalno prilagojenih sort kulturnih rastlin, ki odgovarja na problematiko hitrega izginjanja rastlinskih genskih virov in vse bolj ogrožene prehranske samooskrbe. Društvo si prizadeva ozaveščati širšo javnost o vrednosti starih sort kulturnih rastlin in njihovem pomenu za lokalno samooskrbo s hrano. Njihova semenska knjižnica temelji na medsebojnem povezovanju ljudi in rastlin. Semena vsako leto potujejo v roke posameznikov, ki postanejo »varuhi« določene sorte. Ti s setvijo, pridelavo semen, medsebojno izmenjavo in vračanjem semen poskrbijo, da se stare slovenske sorte ohranjajo in širijo po naših vrtovih in poljih.¹¹

Tla, ki vsebujejo več humusa, so odpornjša na posledice podnebnih sprememb (suše, ekstremne padavine), zato je ekološka pridelava s prilagojenimi vrstami ena od nosilnih strategij **prilaganja kmetijstva na podnebne spremembe**.

Če vzamemo v ožir celotno oskrbovalno verigo s hrano, **ima najmanjši vpliv na podnebje oskrba z ekološko hrano iz lokalne pridelave, ponujena sezonsko in čim manj predelana**, saj se energija ne porablja za dolge transportne poti, predelavo in skladiščenje.

Ekološko kmetijstvo je povsod po svetu, zlasti pa v gospodarsko razvitih državah, pripomoglo k oživitvi zanimanja za lokalno pridelano hrano, za neposredne stike med pridelovalci in potrošniki ter s tem h **krajšanju preskrbovalnih verig s hrano**. Lokalna in ekološka pridelava potrošnikom zagotavlja uživanje **varne in kakovostne hrane**. Tržna zanimivost in dodana vrednost visokokakovostnih ekoloških živil v Sloveniji stalno raste. Vrzel med povpraševanjem in zgolj 20% slovenskim deležem v porabi ekoloških živil **predstavlja pomembno poslovno priložnost**.

Ekološko kmetijstvo **pozitivno vpliva tudi na razvoj podeželskih območij**, med drugim zato, ker ustvarja več delovnih mest kot konvencionalno kmetijstvo, in sicer v sami pridelavi, pa tudi v dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, zlasti v predelavi živil, v trženju ter v turizmu.

V ekološkem kmetijstvu je prepovedana uporaba gensko spremenjenih organizmov, ki prinašajo odvisnost od agrokemijskih in biotehnoških korporacij, proizvajalk gensko spremenjenih semen in sintetičnih sredstev za varstvo rastlin. Zato je ekološko kmetijstvo tudi **eden od branikov suverenosti in neodvisnosti** skupnosti.

Upravljanje z vodo

Brez vode ni življenja. V Sloveniji imamo vode veliko, čeprav ne vedno v tistem času, ko jo najbolj potrebujemo. Voda je ključni dejavnik **prilaganja kmetijstva na podnebne spremembe**, saj lahko v Sloveniji po napovedih strokovnjakov poleg povišane temperature zraka in tal z veliko zanesljivostjo pričakujemo spremenjen padavinski režim, bolj omejene vodne vire ter večjo intenzivnost in pogostost ekstremnih vremenskih dogodkov, kot so suše in nalivi.

Pred podnebne vodne izzive bodo postavljene tudi druge družbe, pridružuje se jim globalni problem onesnaženja oziroma zmanjševanja razpoložljivosti kakovostne pitne vode.

Količina vode na planetu Zemlja je končna, čedalje manjši delež je primeren za pitje. **Voda je strateški življenjski vir, ki si ga lahko zagotovimo samo kot skupnost**. Ohranjanje suverenosti odločanja in delovanje v skupnem interesu je pri tem ključno. Skupni interes pri tem ne pomeni samo zadovoljevanja človekovih potreb, ampak potreb življenja »kot takega«. Voda je potrebno obravnavati celovito, z upoštevanjem vseh njenih ekosistemskih lastnosti.

Suverenost upravljanja z vodnimi viri, zaščita njihove količine in kakovosti za potrebe ekosistema ter oskrba z vodo po dostopnih cenah za vse je temelj blaginje vsake skupnosti.

Slovenija je nadpovprečno podnebno ranljiva. Za zadostno preskrbo z vodo tudi v sušnih obdobjih bo potrebno izboljšati izkoristek deževnice.

Naša voda, naša prihodnost

Cascade Locks je majhno mesto v ameriški državi Oregon. Je kot raj na zemlji, ugnezen v mogočnem kanjonu reke Columbia. Svetovno znano je postalo po borbi lokalnih prebivalcev proti nameri multinacionalke Nestlé, da bi si prisvojila pravice do stekleničenja vode. Lokalni prebivalci so pod geslom Naša voda, naša prihodnost združili moči za zaščito svojega neprecenljivo dragocenega vira. Iz njihove zgodbe so izšle dragocene izkušnje in nasveti za skupnosti, ki se soočajo s prilaščanjem vode po vsem svetu.

Mali naravni ukrepi za zadrževanje vode

Z nasipi in zadrževalniki, obnovo mokrišč, pa tudi s spremembami v gozdarski in kmetijski dejavnosti, lahko rešujemo številne probleme v zvezi z vodo in ekstremnimi vremenskimi pojavi. Med mokrim obdobjem ti naravni ukrepi zadržujejo vodo v krajini, v primeru poplav pa upočasnijo poplavne valove. Njihovi učinki so mnogovrstni: zmanjšanje tveganja poplav in suše, ohranjanje vodotokov, omogočanje namakanja v kmetijstvu, ohranjanje biodiverzitete, povečanje samočistilne sposobnosti voda ter omogočanje rekreacije. Primer tovrstnega večnamenskega zadrževalnika je na potoku Glinščica v Podutiku pri Ljubljani.¹³

Za pridelavo 1 kg govedine je potrebno 15-krat več zemlje kot za 1 kg žitaric in 70-krat več kot za 1 kg zelenjave. Razlike pri porabi vode so še veliko večje.

Okupirana Ljubljana – samooskrbna skupnost

Zaradi močnega odporniškega gibanja vse od začetka okupacije Ljubljane med 2. svetovno vojno so Italijani celotno mesto februarja 1942 obdali z žico. Mesto je prestalo tri leta okupacije in je bilo osvobojeno 9. maja 1945. Organizacija življenja v okupiranem mestu, obdelovanje mestnih parkovnih površin, oskrba s hrano in drugimi življenjskimi potrebščinami ter skromen način življenja nudijo mnoge ilustrativne primere, ki navdihujejo tudi danes. Med prvimi ukrepi je bil predpis o varčevanju z mesom in uvedba brezmesnih dni.

Zaradi pomankanja živil se je v Ljubljani izjemno povečalo obdelovanje vrtičkov, tako zasebnih kot javnih. Mestna občina je aktivno spodbujala samooskrbo meščanov – za malo plačilo je v najem oddajala vrtove, prirejala je dobro obiskane vrtnarske tečaje ter razdeljevala semena, gnojilo in sadike. Poleg zasebnih vrtov je mestna občina ustanovila še t. i. vojne vrtove, ki so s hrano zalagali predvsem mestne socialne ustanove (zavetišča, delavske domove ipd.). Največji vojni vrt je bil v Tivoliju, kjer so na 8.000 kvadratnih metrih obdelovalnih površin gojili krompir in oves, drugi največji pa Kongresni trg, kjer so na 5.000 kvadratnih metrih gojili krompir.

Zmanjšanje odpadne hrane in porabe mesa

Zemlja, ki je primerna za pridelavo hrane, je končen življenjski vir. Omejeni sta tako količina kot možnost uporabe kmetijskih zemljišč. Imamo malo kmetijskih zemljišč, poleg tega pa v Sloveniji delež kmetijske zemlje, ki je v uporabi na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo (npr. hribovsko gorska območja) presega 75 %. **Količina hrane, ki jo lahko pridelamo, je omejena. Ali je za določeno skupnost zadostna ali ne, je v veliki meri odvisno od potrošniških navad njenih članov.** Velika poraba mesa potegne za seboj potrebo po velikih obdelovalnih površinah, ki jih v Sloveniji nimamo. Za prirejo mesa primerljive hranilne vrednosti je potrebno mnogo več zemlje in vode kot za rastlinsko hrano.

Visoke stopnje prehranske samooskrbe v Sloveniji ni mogoče doseči brez zmanjšanja porabe mesa, predvsem govedine. Zmanjšanje obsega živinoreje je tudi ključni ukrep za zmanjšanje vpliva kmetijstva na podnebne spremembe. Ogljični odtis z mesom bogate prehrane je dvakrat večji od prehrane, v kateri prevladuje rastlinska hrana.

Za doseg samooskrbe bi bilo potrebno poljedelstvo usmeriti v pridelavo rastlinske hrane (zelenjave in sadja) za ljudi, pašo živine (za mesno in mlečno proizvodnjo) pa preusmeriti na področja, ki so za poljedelstvo manj primerna: v hribovit, gričevnat svet ter na območja zaraščanja.

Pridelava hrane ima tudi prednost pred pridelavo energetskih rastlin. **Za energetske namene** je primerna le izraba odpadne biomase. Pridelava poljščin z namenom pridobivanja biogoriv je upravičena le v primerih, ko energetske rastline izboljšujejo kolobar.

Poleg zmanjšanja porabe mesa je visoko na prioritetni lestvici ukrepov za povečanje prehranske samooskrbe tudi **preprečevanje nastajanja odpadne in zavržene hrane.**

Ta nastaja v vsej oskrbovalni verigi s hrano od pridelovalca do gospodinjstva – ob transportu, skladiščenju in predelavi ter v trgovinah in v gostinstvu. Problem zavržene hrane je naš skupni problem – kmetov, trgovcev, predelovalcev, gostincev in potrošnikov. Zato ga moremo in moramo rešiti le skupaj (*Deklaracija za Slovenijo brez zavržene hrane*).

Povečanje potrošnje lokalno pridelane ekološke zelenjave in zmanjšanje porabe mesa je na ravni posameznika najučinkovitejši ukrep za povečanje prehranske samooskrbe in zmanjšanje osebne vpliva na podnebne spremembe.

V Sloveniji je v letu 2013 nastalo 149.000 ton odpadne hrane, kar je 72,1 kilogramov odpadne hrane na prebivalca.

Urbano vrtnarjenje

Pogosto spregledan, pa vendar pomemben del prehranske oskrbe v Sloveniji predstavlja samooskrba z zelenjavo v lastnem gospodinjstvu. Vrtnarjenje je tudi način kakovostnega preživljanja časa in stiku z naravo, ki sprošča in ugodno vpliva na zdravje.

Povečanje zelenih površin v mestih, ki so namenjene pridelavi hrane, ter oživiljanje zapuščenih oziroma mirujočih območij predstavljata pomembno priložnost za povečanje prehranske samooskrbe.

Združevanje kmetijskih proizvajalcev – zadruga

Razdrobljenost kmetijske zemlje je na eni strani branik suverenosti, na drugi strani pa predstavlja pomembno oviro za povečanje prehranske samooskrbe. Posebej pereč je ta problem na področju ekološke pridelave, pri kateri sta obseg in raznolikost ponudbe majhna.

Razdrobljenost predstavlja težavo tudi na področju oskrbe večjih odjemalcev, kot so trgovske verige. Zato so zadruga, ki s **povezovanjem manjših pridelovalcev lažje zagotavljajo zanesljivost dobave večjih količin in raznolikost ponudbe ekoživil**, pomemben dejavnik povečanja lokalne samooskrbe. Skrbijo za nakup in prodajo izdelkov, zagotavljajo surovine in pripomočke za kmetijsko pridelavo, svoje člane izobražujejo, vzpodbujajo pridelave pridelkov, ki so značilni za posamezno regijo, ter krepijo medsebojno zaupanje.

Vse več kmetijskih združg svojo poslovno strategijo usmerja v **razvijanje pravičnih odnosov z domačimi kupci** in upošteva njihovo željo po zdravi hrani.

Zeleno javno naročanje ekoživil iz slovenske pridelave je težavno. Ponudnikov, ki bi lahko zagotovili ekološka živila v obsegu 10 % potreb javnih inštitucij, kot nalaga Uredba o zelenem javnem naročanju, v Sloveniji ni veliko.

Ena ekološka kmetija ne more rešiti problema onesnažene podtalnice in ohraniti biotske raznovrstnosti. Da bi v polni meri uživali okoljske in družbene koristi trajnostne in suverene oskrbe s hrano, se moramo za sonaravno pridelavo, varovanje kmetijskih zemljišč, vzdržno potrošnjo in pravične odnose v oskrbovalni verigi s hrano dogovoriti na ravni skupnosti.

S pridelavo na vrtovih Slovenci pokrijemo skoraj polovico potreb po zelenjavi v gospodinjstvih.

Zelemenjava

Zelemenjava (zelenjava + menjava) je gibanje in skupnost za izmenjavo vrtnih pridelkov, ki temelji na druženju in prostovoljnem delu posameznikov. Spodbuja solidarnost, dobrosrčnost, druženje in spoštovanje dela naših rok. Zelemenjava poteka že v več kot tridesetih slovenskih krajih. V okviru Zelemenjave se menjajo semena, sadike, pridelki, recepti, izkušnje in navdih z domačega vrta. Cilj skupnosti je, da na solidaren in zabaven način poveže vse navdušence dobrot in lepot z domačega vrta ter to navdušenje raztroši tudi med ostale sosesčane in sovaščane. Zelemenjava vabi vse brez izjeme: vrtnarske guruje in popolne začetnike, mlade in stare, take z enim samim lončkom na balkonu in tiste s kilometrsko njivo.¹¹

Zadruga Ajdna

V zadrugo Ajdna so združeni ekološki pridelovalci z območja Zgornje Gorenjske, ki želijo povečati stopnjo prehranske samooskrbe Gorenjske, pri tem pa ob spoštovanju narave ohranjati tudi zdrav življenjski prostor. Njihov skupni nastop na trgu omogoča raznolikost in večje količine pridelkov, ki jih lahko kot enoten ponudnik ponujajo kupcem, ki jih vabijo v partnersko povezovanje.¹³

Energetska učinkovitost in oskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov

Energetika predstavlja osrednji sektor, ki **omogoča naš sodoben način življenja**. Skoraj vsak vidik našega vsakdanjega življenja v moderni civilizaciji je povezan ali odvisen od energije. Zagotavlja nam razsvetljavo, skrbi za to, da naša hrana ostane sveža v hladilniku, pere naše perilo, skrbi za našo zabavo in sprostitve, ko gledamo televizijo, prevaža nas do zelenih destinacij, omogoča komunikacijo preko telefonov, ogreva naša domovanja ter na splošno poganja celotno industrijsko družbo.

Vendar imata proizvodnja in raba energije tudi velike negativne posledice. **Vpliv na podnebne spremembe, onesnaženje zraka, vode in tal, negativni vpliv na zdravje ljudi in potencialno tveganje v obliki jedrske nesreče.** Energetski sektor predstavlja največji antropogeni vir toplogrednih plinov, poleg tega onesnažuje tudi z drugimi plini in snovmi (SO₂, NO_x, trdni delci). Stroški za energijo in energente predstavljajo vedno višji delež izdatkov v gospodinjstvih, zaradi česar postaja energija vedno manj dostopna za določene socialne sloje, povečuje se tudi problematika **energetske revščine**. Pri rabi energentov, ki jih uvozimo, **nimamo vpliva na njihove cene**, ki se določajo na globalnih trgih.

Pričakovanja, ki jih imamo do trajnostne energetike

Zato bi bilo smiselno pričeti razmišljati o tem, kako zmanjšati oz. omejiti emisije toplogrednih plinov in onesnaževal, zmanjšati tveganja, omejiti porabo neobnovljivih virov energije ter povečati suverenost skupnosti pri oskrbi z energijo. Z **znižanjem porabe energije** lahko znižamo stroške za energente, v primeru **rabe in trajnostnega izkoriščanja lokalnih obnovljivih virov** pa lahko vplivamo na njihove cene, zaradi česar postanemo neodvisni od svetovnih trgov. Obe usmeritvi prispevata k zmanjšanju negativnega vpliva na okolje in zdravje ljudi, obenem vplivata na povečanje suverenosti lokalne skupnosti, saj se znižuje odvisnost od zunanjih akterjev, kot so podjetja in države.

Na vsak milijon evrov investicij v učinkovito rabo energije se ustvari okoli deset delovnih mest.¹⁵

¹⁵ UMAR. 2008. Vendramin M. Potenciali energetske učinkovitosti, Delovni zvezek št. 6/2008, let. XVII, str. 13. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz06-08.pdf.

Pomemben dejavnik trajnostne energetike predstavljajo tudi delovna mesta. Če energijo in energente zgolj uvažamo, to ne prispeva k lokalnim delovnim mestom. Nasprotno pa investicije v ukrepe zmanjševanja in učinkovite rabe energije ter trajnostno izkoriščanje obnovljivih virov energije spodbujajo **razvoj kakovostnih lokalnih delovnih mest, ki prispevajo k dobrobiti skupnosti**.

Energetska tranzicija k učinkoviti rabi energije in obnovljivim virom energije predstavlja priložnost za naslavljanje neenakosti trenutnega visoko centraliziranega energetskega sistema. Ponuja možnosti za **emancipacijo državljanov in skupnosti**. Gre za pristop od spodaj navzgor (angl. *bottom-up*), ki postavlja ljudi v osrednjo vlogo. Spremembe v energetskega sistema se namreč ne vežejo zgolj na uvedbo in širjenje obnovljivih virov energije, temveč tudi na spremembo lastništva: posamezniki in skupnosti lahko postanejo **lastniki proizvodnih sredstev**.

Vsako izgubljeno delovno mesto v premogovni in jedrski industriji prinese sedem novih delovnih mest v sektorjih obnovljivih virov energije in učinkovite rabe energije¹⁶ ter povečanje konkurenčnosti gospodarstva. Sektor obnovljivih virov energije globalno zaposluje že skoraj deset milijonov ljudi.

Skupno lastništvo sončnih elektrarn v Recklinghausenu

Prebivalci nemškega mesta Recklinghausen so se pred časom odločili izkoristiti potencial, ki ga ponujajo skupnostni projekti obnovljivih virov energije. V mestu je veliko streh, ki predstavljajo odlično priložnost za izkoriščanje sončne energije. Mestna oblast je iniciativo podprla in v najem ponudila strehe na stavbah v občinski lasti. Ustanovljena so bila tri združenja, ker so se odločili za 3 sončne elektrarne. Ta delujejo po združnih načelih, v vsako pa je vključenih 70-80 državljanov. Sončne elektrarne (kapacitet približno 80 kWp) proizvedejo skupno 195 MWh električne energije na leto. Investicijska vrednost projekta je znašala približno 250.000 EUR. Državljeni so se lahko vključili projekt z investicijo v višini 500 EUR, medtem ko je povprečna investicija znašala 3.300 EUR. Tisti, ki so vložili v projekt, so vsako leto upravičeni do donosa od prodane električne energije. Tako vložena sredstva ostajajo v lokalnem okolju. Tudi župan je investiral v projekt.¹⁷

¹⁶ Greenpeace. 2009. Seven green jobs for every job lost in dirty energy sectors. Dostopno prek: <http://www.greenpeace.org/eu-unit/en/News/2009-and-earlier/green-jobs-14-09-09>.

¹⁷ Povzeto po: Community Power. 2014. Community energy in Germany: existing models, public-private funding and good practice examples. Dostopno prek: <http://www.communitypower.eu/images/GemanyD32.pdf>.

Raba energije prispeva 82 % k skupnim izpustom toplogrednih plinov v Sloveniji.

Zapuščina, ki jo lahko zapustimo prihodnjim generacijam, je – tudi zaradi zgodovinske odgovornosti, ki jo imamo – transformacija energetskega sistema v takšnega, ki temelji na zmanjšanju rabe energije in rabi lokalnih čistih, obnovljivih virov energije.

Posamezniki in skupnosti lahko na področju energije prevzamemo aktivno vlogo, saj lahko sami naredimo veliko za okolje in pripomoremo k zmanjšanju rabe energije, k čistejši proizvodnji energije in trajnostni energetski transformaciji.

Od energetskega sektorja prihodnosti pričakujemo, da bo vključeval vrednote, kot so **spoštovanje, skupnost, solidarnost, participacija, deljenje, podpora, vključenost, sodelovanje**, ter da bo – poleg zasledovanja trajnostnih okoljskih ciljev – stremel tudi k zmanjšanju trenutne neenakosti, k lokalni angažiranosti in opolnomočenju, k socialni pravičnosti ter k dostopu do prave demokracije. Takšna pot lahko vodi k pozitivni viziji, srečnejšim, bolj zdravim posameznikom, ki živijo v varni, trajnostni in bolj enakopravni, povezani skupnosti.

Skupnostni energetski projekti

Skupnostni energetski projekti (angl. *community power*) predpostavljajo, da so skupnosti in državljani lastniki ali pa participirajo pri projektih zmanjševanja in učinkovite rabe energije, proizvodnje iz razpršenih obnovljivih virov energije, skupnostne nabave energije ter upravljanja z omrežjem. Takšni projekti so del t. i. **energetske tranzicije**. Imajo velik potencial za **vključevanje skupnosti v presojo in načrtovanje lastne energetske prihodnosti** in zagotavljanje mehanizmov za širjenje tehničnih informacij o energetiki. Predstavljajo lokalne in kolektivne pristope za trajnostno energetiko v manjšem obsegu. Pojav kaže na pomembne spremembe v energetskih usmeritvah **stran od osredotočanja zgolj na velike centralizirane tehnične sisteme** proizvodnje in oskrbe z električno energijo iz druge polovice 20. stoletja.

Takšni projekti skupnostim omogočajo izkoriščanje lokalnih energetskih virov za **izgradnjo socialnega kapitala, ustvarjanje prihrankov, povečevanje zaposlitvenih možnosti in lokalnem okolju ter ustvarjanje prihodkov za reševanje razvojnih potreb skupnosti**. Poleg tega **zvišujejo raven razumevanja in predanosti trajnostni energetiki, podpirajo lokalno gospodarstvo in zvišujejo njegovo konkurenčnost**. Posameznikom omogočajo, da imajo realen delež v njihovem lokalnem energetskem projektu.

Sodelovanje skupnosti v upravljanju z energetskimi viri, ki so na voljo v lokalnem okolju, pomaga ustvariti **javno podporo in sprejemljivost** ter zmanjšati lokalno nasprotovanje nizkoogljicnim projektom. Obenem lahko z mobilizacijo posameznikov in njihovih naložb v takšne projekte zagotovimo **nova sredstva za investicije** v zmanjšanje rabe energije in rabo obnovljivih virov. Koristi projektov in dobički gredo nazaj v skupnost ali pa se jih investira nazaj v skupnost.

Poleg posameznikov v skupnostnih energetskih projektih značilno sodelujejo zadruga, kooperative, kmetije, lokalne oblasti, neprofitne organizacije in neformalne skupine. Poleg združnega modela je pogosto tudi delničarstvo v podjetjih, uporabljajo se različni viri, kot so skupnostni razvojni skladi, sredstva iz razpisov, skupnostno financiranje, soinvestiranje ipd.

V energetske tranziciji igrajo osrednjo vlogo lokalne skupnosti ter projekti, ki so upravljani, vodeni ali v lastništvu lokalne ali kako drugače definirane skupnosti.

Koncept skupnostnih energetskih projektov gradi na pozitivni podobi skupnosti, kjer posamezniki dobro sodelujejo med seboj in kjer med prebivalci obstaja neka zavest o povezanosti. Pri tem ni nujno, da skupnost definiramo zgolj kot geografsko pogojeno skupnost, lahko gre tudi za skupnosti enako mislečih posameznikov.

Finančna participacija lokalnega prebivalstva

Na Danskem mora biti pri vsakem OVE projektu 20% finančna participacija lokalnega prebivalstva. V preteklosti je bila večina danskih enot za proizvodnjo električne energije v lasti zadrug ali lokalnih oblasti, proizvodnja električne energije pa je večinoma temeljila na neprofitnem načelu. Več kot 40% vetrnih turbin v tej državi je v združnem lastništvu.¹⁹

¹⁹ Povzeto po: RMI Outlet. 2008. A High-Renewables Tomorrow, Today: Güssing, Austria. Dostopno prek: <http://blog.rmi.org/blog/2013/10/08/high-renewables-tomorrow-today-guessing-austria>.

Skupnostni energetski projekti predpostavljajo, da naj bodo odločitve o energetiki v rokah ljudi. Projekti pa so lahko tako raznoliki kot skupnosti same.

Energetska tranzicija v Güssingu

Področje okrog mesta Güssing na avstrijskem Gradiščanskem je bilo še pred 20 leti najrevnejši in najmanj razvit del Avstrije. V razmišljanju, kako to spremeniti, so ugotovili, da si težko privoščijo stroške za energente, ter da bi bilo smiselno, če bi zmanjšali odliv kapitala iz regije, ki je namenjen energentom, medtem ko je bil potencial lokalnega gozda neizkoriščen. Lokalna oblast je zato že v zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja sprejela lokalno strategijo za opustitev fosilnih virov ter proizvodnjo lastne energije, ki jo bodo državljanom prodajali kar sami. Ukrepi so vključevali optimizacijo rabe energije v stavbah, energetske sanacije stavb, rabo kogeneracije na biomaso, pridelavo biogoriva idr.

Na ta način v regiji obdržijo sredstva, del katerih vlagajo v nove projekte obnovljivih virov energije. Posebna shema, ki temelji na stabilnih cenah energije, je v regijo privabila več kot 50 novih podjetij z več kot 1000 delovnimi mesti. Poleg tega so postali center za raziskave tehnologij OVE in URE in promotorji rabe teh tehnologij, ne zgolj v Avstriji, temveč veliko širše. Mesto Güssing je prva skupnost v Evropski uniji, ki vso svojo energijo (električno energijo, energijo za ogrevanje in hlajenje, pogonska goriva) pridobiva iz lokalnih obnovljivih virov energije.¹⁸

Skupnostni energetski projekti prinašajo kolektivne koristi širši skupnosti.

Občine v energetski zadrugi

Občine v Nemčiji dokazujejo, da lahko lokalne oblasti enostavno sodelujejo v združenju. Leta 2009 je osem občin v regiji Oberpfalz (Bavarska) ustanovilo zadrugo imenovano NEW (Neue Energien West eG). Cilj regionalne zadruge je neodvisnost od fosilnih virov ter integracija in participacija posameznikov v regionalnih projektih obnovljivih virov energije. Včlanjenih je že več kot 20 občin in javnih organizacij.¹⁹

Sončno kartiranje v Bristolu

Lokalne oblasti v angleškem Bristolu so zelo napredne pri podpiranju skupnostnih energetskih projektov. Projekt sončnega kartiranja nam kaže, kako lahko lokalne oblasti pomagajo skupnostim in posameznikom s tem, da jim zagotovijo informacije, ki jim omogočajo lažje odločanje. Ustvarili so interaktivni zemljevid mesta, ki kaže potencial za proizvodnjo električne energije iz sonca. Prebivalci lahko tako na enostaven način ugotovijo, ali je njihova lokacija primerna za sončno elektrarno, kakšna bi bila primerna velikost elektrarne, koliko električne energije bi lahko proizvedli, ali potrebujejo gradbeno dovoljenje ter ali izpolnjujejo pogoje za finančno pomoč. Sončni zemljevid je olajšal izvedbo številnih projektov, med njimi tudi veliko združnih.¹⁹

Zadruga Ecopower

Zadruga Ecopower je bila ustanovljena leta 1991. Investirajo v OVE in dobavljajo električno energijo članom zadruge. Vsi člani zadruge sodelujejo v skupščini, kjer se odloča po principu »en član, en glas«. Imajo več kot 36.000 deležnikov oz. članov.²⁰

Skupnostni projekti temeljijo na odnosih zaupanja, podpore in konsenza. Omogočajo sodelovanje in komunikacijo ter so **prilagojeni zahtevam lokalnega okolja in potrebam lokalne skupnosti**. Prinašajo kolektivne koristi za celotno skupnost in ne zgolj za nekaj posameznikov.

Projekte lahko vodi:

- **skupina lokalnih prebivalcev** (npr. lastniki zemljišč ali kmetje), ki sami razvijejo projekt ali pa za pripravo projekta najamejo strokovnjaka,
- **pripravlavec projekta**, ki prevzame iniciativo, projekt izpelje in ga nato preda lokalnemu prebivalstvu),
- **sklad, neprofitna organizacija ali lokalna oblast**, ki razvije projekt in opravlja delo za dobrobit lokalne skupnosti.

Bistvo skupnostnih energetskih projektov je, da gre za enakopravno in participativno obliko sodelovanja.

S skupnostnimi energetskimi projekti omogočamo državljanom in skupnostim, da se neposredno vključijo in sprejemajo odločitve o lastni energetski prihodnosti ter zagotavljajo, da so dobrobiti ljudi ter lokalnega okolja postavljene na prvo mesto.

¹⁹ Povzeto po: ClientEarth. 2014. Community Power: Model legal framework for citizen-owned renewable energy (dostopno prek: http://www.communitypower.eu/images/Clientearth_report.pdf).

²⁰ Povzeto po: International Co-operative Alliance. Ecopower - renewable energy across Belgium (dostopno prek: <http://ica.coop/en/media/co-operative-stories/ecopower-renewable-energy-across-belgium>).

Projekti energetskih prihrankov in učinkovite rabe energije

Varčevanje z energijo in učinkovita raba energije sta najbolj trajnostna koraka na področju energetike, saj imata široke pozitivne vplive v obliki zmanjšanja pritiskov na okolje, nižje potrebe po uvozu energentov in višanja kvalitete življenja v lokalnem okolju. S tem, ko v projekt vključimo lokalno skupnost in omogočimo participacijo prebivalstva, lahko zagotovimo dodatna sredstva, potrebna za izvedbo projekta. Končni rezultat so koristi za vse udeležence, še posebej za odjemalce energije, saj se jim zaradi nižje porabe energije zmanjšajo njihovi stroški.

Sistem upravljanja z energijo v občini Škofja Loka

Občina Škofja Loka je v letu 2012 začela vzpostavljati celosten energetski informacijski sistem, ki temelji na ciljnem spremljanju rabe energije. Spremljajo več kot 100 kazalnikov učinkovitosti, kar predstavlja osnovo za identifikacijo, izvajanje in spremljanje akcijskih načrtov. Za večino objektov v občinski domeni so izvedli energetske preglede, ki so spodbudili izvedbo organizacijskih ukrepov, kakor tudi celostno pripravo na investiranje. Informacijski sistem so nadgradili z energetskim nadzornim sistemom, ki omogoča spremljanje v realnem času rabe energije v objektih, ki predstavljajo več kot 65 % rabe energije objektov v občinski lasti. Poleg energetske sanacije stavb in optimizacije javne razsvetljave občina sistematično in večnovojno izvaja informacijske, izobraževalne in promocijske dogodke. V treh letih so s pomočjo izvajanja aktivnosti v okviru sistema upravljanja z energijo dosegli 20-odstotno znižanje porabe energije, kar pomeni letni prihranek 850 MWh oziroma 75.000 EUR.

²¹ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO₂: dobre prakse – Katalog 2012 (dostopno prek: <http://www.slovenija-co2.si/upload/katalog-dobre-prakse-2012-ISBN.pdf>).

Pogodbeno zagotavljanje oskrbe z energijo in prihrankov v Mestni občini Kranj

V Mestni občini Kranj je prek 50 javnih objektov, katerih stroške za energijo pokriva občina. Ta je že leta 2002 pristopila k izvajanju projekta pogodbenega zagotavljanja oskrbe z energijo in prihrankov, za kar so podpisali 15-letno pogodbo s podjetjem EL-TEC Petrol. Kljub omejenim proračunskim sredstvom so namreč ocenili, da izvedba investicij v obnovo ogrevalnih in elektro naprav občini lahko prinese velike finančne in energetske prihranke. Kranjski projekt je bil prvi tovrstni projekt v Sloveniji. Gre za sistematičen pristop k energetski sanaciji sistemov oskrbe s toploto javnih stavb in izvajanju ukrepov na področju rabe toplote, električne energije in vode, katerih učinek je vnaprej določen. Finančni prihranki se v dogovorjenem obsegu in trajanju sproti vračajo v financiranje novih ukrepov, projekt pa je nadgrajen še s sistemom energetskega knjigovodstva. Delitev presežka, ki je večji od garantiranega prihranka, se deli po ključu 50 % izvajalec, 50 % občina. Koristi ukrepov povečanja energetske učinkovitosti bo občina uživala tudi po izteku pogodbe.²¹

Vransko – daljinski sistem ogrevanja

Občina Vransko je bila v Sloveniji pionir na področju daljinskih sistemov ogrevanja na obnovljive vire energije. Daljinski sistem ogrevanja na lesno biomaso (DOLB) je nadgradila s toplotnimi solarnimi sistemi, saj je poleti uporaba lesne biomase zaradi manjše porabe toplote neučinkovita. Sprejemniki sončne energije s površino 890 m² so nadomestil delovanje kotla na ekstra lahko kurilno olje. Vransko je prvi sistem integracije sprejemnikov sončne energije in DOLB pri nas. S tem je oskrba s toploto na Vranskem postala neodvisna od uvoženih fosilnih energentov.²¹

Lastništvo razpršenih obnovljivih virov energije v Nemčiji:

40 % posamezniki in zadruga, 11 % kmetje, 42,5 % podjetja izven energetskega sektorja in ostali institucionalizirani akterji.

Največja štiri energetska podjetja jih imajo v lasti zgolj 6,5 %.²²

Energetska samooskrba in projekti oskrbe z energijo iz obnovljivih virov energije

Eden od osnovnih ciljev skupnostnih projektov oskrbe z energijo iz obnovljivih virov je prispevek k **energetski samozadostnosti** oz. zmanjšanju odvisnosti od uvoženih (fosilnih) energentov in tudi od (velikih) podjetij, ki nam prodajajo energijo. Z rabo obnovljivih virov energije tudi prispevamo k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov in drugih negativnih vplivov na okolje, spodbujamo lokalno zaposlenost in razvoj lokalnih skupnosti ter omogočamo boljšo usklajenost vrste energentov z lokalnimi danostmi in potrebami skupnosti.

Demokratizacija energetskega sektorja

Razvoj skupnostnih energetskega projektov vodi do demokratizacije energetskega sektorja. To pomeni, da se pojavlja **vedno več »malih« akterjev**, predvsem posameznikov, organizacij, zadrug in raznih manjših podjetij, ki se ukvarjajo s področjem energije. Dozdajšnji močni in dominantni akterji v energetskega sektorju, predvsem **velika energetska podjetja, počasi izgubljajo svojo osrednjo vlogo** in moč. Vedno večjo vlogo prevzemajo skupnosti in posamezniki. Ljudje in skupnosti tako lahko dosežemo spremembe, ki bi jih radi videli. To pa prinaša posledice v obliki spremembe političnih struktur, premika moči odločanja znotraj politične arene in spremembe kontrole nad viri.

Prosumerji

Vloga prosumerjev (angl. *producer + consumer*) - odjemalcev in proizvajalcev energije obenem - doprinaša k ideji, da državljanji niso zgolj potrošniki, temveč da imajo tudi potencial, da postanejo proizvajalci energije iz obnovljivih virov energije. Prosumerji lahko igrajo aktivno vlogo pri proizvodnji energije in s tem postanejo gonilna sila tranzicije k nizkoogljični in sonaravni prihodnosti.

Naša energija je lahko lokalna, čista, dostopna in neodvisna od velikih energetskega proizvajalcev. Sadovi proizvodnje energije pa se lahko delijo med lokalnim prebivalstvom, saj veter, sonce in voda pripadajo vsem nam.

²² Borchert, Lars. 2015. Citizens' participation in the Energiewende (dostopno prek: <https://www.cleanenergywire.org/factsheets/citizens-participation-energiewende>).

Lokalno krožno gospodarstvo in trajnostna potrošnja

Pomislite kdaj, **kam gre vaš denar**, ko plačate račun za elektriko ali kupite hrano in druge dobrine? Kdo ima koristi od vašega nakupa? Komu in kakšna delovna mesta zagotavlja? Kakšno ravnanje z naravnimi viri in koliko transporta financirate s svojim nakupom?

Gospodarstvo ni samo sebi namen in njegova rast ni naravna, ampak družbeno vsiljena zahteva. Namen gospodarstva je, da **zadovoljuje (resnične) potrebe skupnosti po izdelkih in storitvah ter kakovostnih delovnih mestih**.

Proizvodni procesi, odnosi znotraj organizacij in navzven, produkti, dobavne verige in prodajne poti pa imajo širše, večplastne vplive na okolje in družbo:

- Geografske razsežnosti dobavnih in oskrbovalnih verig ter obseg dnevnih migracij med delovnim mestom in domom vplivajo na količino transporta in opredeljujejo vpliv gospodarstva na **podnebne spremembe**.
- Način uporabe surovin in energije v proizvodnih procesih lahko prispeva k izčrpanju ali k ohranjanju **končnih zalog neobnovljivih zemeljskih virov** (surovin in fosilnih energentov).
- Odpadki, izpusti industrijskih procesov in oskrbnih verig ter njihove prostorske zahteve so eden najpomembnejših dejavnikov **kakovosti zraka, vode in tal ter ohranjenosti habitatov**.
- Lastništvo in način upravljanja gospodarskih organizacij opredeljuje **enakomernost porazdelitve materialne blaginje** v skupnosti.
- Povezanost v vrednostne verige, strokovna znanja in inovativnost določajo višino **dodane vrednosti** skupnosti.
- Varnost zaposlitve, vključenost v upravljanje, možnost izpopolnjevanja, zdravo delovno okolje ter oddaljenost delovnega mesta od kraja bivanja so ključni dejavniki **kakovosti življenja posameznika**.
- Razpoložljivost delovnih mest v lokalnih okoljih je pogoj za **ohranitev policentričnosti, enakomernosti poselitve in prostorske uravnoteženosti državnega ozemlja, zaustavitev procesa suburbanizacije ter ohranjanje tradicionalne in prepoznavne podobe podeželja**.

Gospodarstvo lahko k blaginji skupnosti prispeva veliko: zadovoljitev potreb po izdelkih in storitvah, kakovostna delovna mesta (varna, vključujoča, stimulatívna, lokalna), materialno blaginjo, družbeno kohezijo, ohranjenost naravnega okolja, vzdržno ravnanje z odpadki, čim manjši prispevek skupnosti k podnebnim spremembam in prilagojenost nanje, odpornost skupnosti na zunanje pretrse, ohranjanje tradicije in krepitev identitete skupnosti.

Lokalno krožno gospodarstvo je zagotovilo, da denar ostane bližje domu ter koristi lokalni skupnosti in ne multinacionalnim korporacijam.

Svet nudi dovolj virov za vse potrebe vseh ljudi, ne pa tudi dovolj za ves pohlep nekaterih ljudi. (Mahatma Gandhi)

Veliko količino zemeljskih materialnih virov smo izčrpali. Intelktualni viri so neizčrpni.

V povezanem lokalnem gospodarstvu dobrine krožijo in prispevajo k blaginji skupnosti.

Lahko imamo vse to? Lahko. Vendar samo, če **skupnost svoje gospodarske dejavnosti usmeri v lokalno krožno gospodarstvo in ga člani skupnosti podprejo s svojim načinom potrošnje**. Tak dogovor v skupnosti zadeva predvsem vzpostavljanje proizvodno-oskrbnih mrež z visoko dodano vrednostjo na osnovi lokalnih danosti, vzdržno uporabo lokalnih obnovljivih surovin in energentov, izogibanje uporabi in proizvodnji nevarnih kemikalij, spodbujanje družbenih in tehnoloških inovacij, solastništvo in soupravljanje ter trajnostno potrošnje.

Lokalno krožno gospodarstvo posnema vzorce živih sistemov, ki jih poganja **energija iz obnovljivih virov** in kjer so v boju za obstanek uspešnejši organizmi, ki so **energetsko in snovno bolj učinkoviti**.

V naravi snovi nenehno krožijo – odpadki enega organizma je hrana drugemu. Tudi v (popolnem) krožnem gospodarstvu **odpadki ne obstajajo**: produkti so načrtno zasnovani tako, da so uporabni čim dlje in da so biološke in tehnične komponente na koncu njihovega življenjskega cikla enostavno ločljive in ponovno uporabne. Biološke komponente so nestrupene in se lahko kompostirajo; tehniške – polimeri, zlitine in drugi umetni materiali – pa se s čim manj dodatne energije ponovno uporabijo.

Naravni sistemi svojo preživitveno moč oziroma odpornost na zunanje šoke povečujejo z **diverzitetjo**. Tako imajo tudi v krožnem gospodarstvu prednost modularne, mnogostranske in prilagodljive rešitve, ki že pri zasnovi izdelkov z omogočanjem nadgradenj in popravil podaljšujejo njihovo življenjsko dobo.

Kulturno ekološko društvo Smetumet

KED Smetumet v prepoznavnem, oblikovalsko dovršenem in duhovitem slogu v slovenski družbi širi pripadnost ponovni uporabi in preprečevanju nastajanja odpadkov. Unikatne reciklirane izdelke razvijajo, oblikujejo in proizvajajo iz presežnih, odpadnih in naravnih materialov iz lokalnega okolja. Proizvodnja je ročna, z minimalno porabo energije. Njihovi izdelki so trpežni in ojačani z namenom, da je njihova življenjska doba dolga, nudijo pa tudi brezplačna popravila, da jim dobo uporabe še podaljšajo. Materiale čim manj spajajo, da je izdelke po končani uporabi lažje primerno sortirati – kompostirati ali razvrstiti v primeren zabojnik za reciklažo.¹³

Krožno gospodarstvo temelji na **ravnotežju med tekmovanjem in sodelovanjem** (simbiozo) in **mrežni povezanosti** njegovih elementov ter na **sistemskem pristopu**, ki tako kot narava razume, kako stvari vplivajo ena na drugo v okviru celote – infrastrukture, okolja in družbenega konteksta.

Prehod v lokalno krožno gospodarstvo je proces, v katerem sodelujejo lokalni proizvajalci in ponudniki storitev, ki svojo dejavnost temeljijo na danostih v lokalnem okolju, ter potrošniki, ki prilagodijo svoj način potrošnje. Steče lahko, če v skupnosti obstaja kritična masa **ozaveščenosti, znanja in kreativnosti** ter učinkovita **podpora ukrepov politike in zakonodaje**. Za prehod v lokalno krožno gospodarstvo sta potrebna **konsenz in aktivacija na ravni skupnosti**. Za uspeh lokalne ekonomije je potrebno **prilagoditi infrastrukturo**. Predvsem povezava z internetom omogoča razvoj in pojav manj znanih podjetij na spletu in tako možnost njihovega poslovanja s preostalim svetom.

Mreža lesnopredelovalnih podjetij v Poljanski dolini

Poljanska dolina je bogata z gozdovi, ki so večinoma v zasebni lasti. Na območju občin Gorenja vas – Poljane in Žiri se je razvila mreža za slovenske razmere izjemno uspešnih malih podjetij na področju vrednostne verige lesa. Nekdanja žaga in primarna predelava Jelovice v Sovodnju deluje naprej v okviru podjetja LESGAL. Podjetje Breza Commerce se je razvilo v vodilnega lesnega trgovca, ki zagotavlja les visoke kakovosti predelovalcem na območju celotne Slovenije. M Sora in Lesko proizvajata lesena okna in vrata vrhunske kakovosti. Jezeršek je vodilni slovenski proizvajalec lesenih stopnic, ki večino svojih izdelkov proda v tujino. Poleg teh podjetij na področju Poljanske doline deluje cela vrsta mizarjev in tesarjev in drugih z lesom povezanih podjetij.

Vrednostna mreža lesa v Poljanski dolini je primer delujoče zasebne pobude na tržnih temeljih, ki zagotavlja trajnostni razvoj regije na področjih ohranjanja gozdov in zagotavljanja zelenih delovnih mest na podeželju. Stopnja brezposelnosti v Poljanski dolini je manj kot pol slovenske.

Delujoča predelava lesa je del z lesom povezane kulturne tradicije, ki živi v lokalnem območju. Lastnikom gozdov zagotavlja odkup kakovostnega lesa in jim omogoča gojitvene ukrepe in izboljševanje strukture in odpornosti gozdov.¹³

Les je tehnologija narave za skladiščenje CO2. Če les pokurimo ali propade v gozdu, gre CO2 v zrak. Lesni izdelki pa ga skladiščijo in na ta način pripomorejo k znižanju atmosferskega CO2.

Les je dar narave. Les je naš ultimativni trajnostni gradbeni material, surovina in energent, ki ga narava ustvari iz atmosferskega CO2 in energije sonca.

Pasivna lesena okna iz M Sore

Podjetje M Sora iz Žirov se je s pasivnimi lesenimi okni povzpelo na val energetske učinkovitosti, saj so pravilno ocenili, da so naravni materiali, ki izboljšujejo kakovost bivanja in varčevanje z energijo, neizogiben dolgoročni trend. Njihova okna so narejena iz smrekovine iz okoliških gozdov in so plod lastnega razvoja, v katerega vključujejo komplementarna podjetja: proizvajalca naravnih zaščitnih sredstev za les in nosilca tehnologije termične modifikacije lesa Silvaprodukt d.o.o. in Mizarstvo Hladnik, ki proizvaja lepljence za izdelavo oken in druge lesene polizdelke.

Zasnova okna je skladna z načeli krožnega gospodarstva: okno ustreza zahtevam po visoki energijski učinkovitosti in dolgi življenjski dobi, kar je ključno pri gradnji pasivnih objektov; je brez strupenih snovi; proizvodni proces je lokaliziran in brez odpadkov (lesni odpadki se uporabijo kot obnovljivi vir energije).

Trajnostno poslovanje je za M Soro normalno, ker delujejo v naravnem okolju, obdani z gozdovi, in vedo, da morajo to ohraniti za naslednje generacije. Podjetje je močno vpeto v lokalno okolje, saj izhajajo iz zadružne tradicije.¹³

Najboljši so stroški,
ki ne nastanejo.

Novi modeli zagotavljanja dobrin (alternativne ekonomije)

Nakup in posedovanje (lastnina) nista edina načina oskrbe z dobrinami. V različnih sferah družbe, praviloma v neformalno povezanih skupnostih in kot reakcija na očitne težave prevladujočega neoliberalnega modela tržnega gospodarstva, (ponovno) raste pomen skupnostnih produkcijskih, upravljaljskih in ekonomskih modelov, ki temeljijo na **izposoji, izmenjavi, souporabi, solastništvu in nadomeščanju lastništva z uporabo storitev.** Gre za vključujoče modele, ki temeljijo na soupravljanju ter krepijo solidarnost in družbeno povezanost prebivalstva.

S tem, ko se **denarne in nedenarne transakcije z dobrinami vrtijo v lokalnem okolju**, se povečujeta blaginja prebivalcev in povezanost lokalne skupnosti. Zmanjšuje se pritisk na ustvarjanje finančnih prihodkov, preprečujejo se različne oblike revščine.

Knjižnica REČI

Knjižnica REČI je neprofitna izposojevalnica najrazličnejših predmetov za prosti čas, ki v ljubljanskem Savskem naselju deluje po vzoru klasične knjižnične izposoje. Ljudje si lahko predmete zagotovijo z izposajo namesto s kupovanjem. Souporaba je smiselna predvsem za stvari, ki jih ne uporabljamo vsakodnevno: orodje, stroje kot so vrtnik in vrtna kosilnica ter športno opremo. Skupna raba prinaša še številne druge koristi, predvsem manjšo porabo (naravnih) virov, ter spodbuja razvoj skupnosti.¹¹

Tekstilnica

Društvo Ekologi brez meja si z dogodki izmenjave rabljenih oblačil prizadeva doseči dva poglavitna cilja – da še uporabna oblačila ne pristanejo na odlagališčih in da ljudi prepričajo, da nošenje oblačil »iz druge roke« ni nekaj slabega. Počasi se širi premik v razmišljanju ljudi, ki kupujejo veliko manj oblačil zase in za svoje družinske člane ter tako pomembno pripomorejo k ohranjanju okolja in tudi družinskega proračuna. Izmenjave so postale družabni dogodek, kjer se srečujejo ljudje dobre volje in pozitivnega odnosa do okolja ter se udeležujejo številni prostovoljci.¹¹

Razpršeni hotel Borgo Soandri

Razpršeni hotel Borgo Soandri se nahaja v občini Sutrio v italijanski regiji Furlanija - Julijska krajina. Deluje kot zadruga in združuje lokalne ponudnike okrog 150 nastanitvenih kapacitet v obstoječem stavbnem fondu, značilnih kamnitih hišah iz 18. stoletja, ki gledajo na ozke tlakovane ulice in skrbno obnovljene vaške trge. Zadruga zagotavlja skupne storitve, kot so promocija in trženje ter recepcija in rezervacijski sistem. Prava vrednost razpršenega hotela je priložnost, da obiskovalci na spontan način izkusijo vsakdanje življenje na vasi, obdani z naravo, pri tem pa sama vas ostaja pristna, brez vsiljivih turističnih objektov. Hotel lokalnim pridelovalcem ponuja priložnost prodaje lokalnih pridelkov. Borgo Soandri je odličen primer inovacije v navezavi s tradicijo: uspešno zlitje sodobne hotelske in gostinske ponudbe, avtohtone arhitekture in lokalne identitete.

Skupne občinske uprave

V Sloveniji imamo 48 skupnih občinskih uprav. Občine se lahko skladno z Zakonom o lokalni samoupravi odločijo, da ustanovijo enega ali več organov skupne občinske uprave. Osrednji cilj medobčinskega sodelovanja je učinkovitejše in/ali cenejše izvajanje storitev. Gre za prevladujoč mehanizem v manjših lokalnih skupnostih, ki same težje oziroma dražje izvajajo nekatere javne storitve. Najpogostejše naloge, katerih opravljanje si delijo slovenske občine, so inšpekcijski nadzor in redarstvo, prostorsko načrtovanje in priprava projektov. V tujini je ta nabor širši in vključuje še javni prevoz, izobraževanje in otroško varstvo, socialno varstvo, storitve za investitorje, turizem ipd.

Ekološka vaška sirarna Čadrg

V vasi Čadrg v tolminskih hribih deluje skupna vaška sirarna, v kateri tri ekološke kmetije predelujejo mleko v avtohtoni sir Tolminc. Vas Čadrg so prebivalci poimenovali »ekovska«, saj so kar štiri od petih kmetij ekološke.

Ponujajo ekološko mleko in mlečne izdelke (kravji sir, sirarsko skuto, sirotko). Prehod iz konvencionalnega na ekološko kmetovanje je bil za Čadrg skoraj samoumeven. Vzreja goveda je tam vedno temeljila na tradicionalnih izkušnjah, kar velja tudi za oskrbo pašnikov in pridelavo krme za živino. Ker je zaradi ekološkega kmetijstva in z njim povezane turistične dejavnosti izboljšana dohodek prebivalcev vasi, je kakovost življenja višja, gorsko podeželje pa ostaja ohranjeno.¹¹

Strojni krožek Bled

Društvo za medsebojno pomoč Strojni krožek Bled povezuje lastnike gozdov na področju Gorenjske. Blizu 400 članom krožek nudi podporne storitve pri delih v gozdovih ter daje na voljo kakovostno strojno opremo, ki si je posamezni lastniki sicer ne bi mogli privoščiti.

Zagotavlja tudi strokovno svetovanje, odkup in prodajo lesa, vključno z biomaso za ogrevanje, ter kmetijske storitve.

Strojni krožek Bled je dober in inovativen primer povezovanja lastnikov gozdov, ki z večanjem učinkovitosti in strokovnosti omogoča pridobivanje večjih količin lesa iz zasebnih gozdov oziroma večji donos za posamezne lastnike. Za izvajanje storitev je društvo ustanovilo podjetje SK Servis d.o.o., ki je v 100% lasti društva.¹³

Trajnostna potrošnja ima vgrajeno »gospodinjsko« logiko. Povzemajo jo navodila, ki se v angleškem jeziku začnejo s črko R: Refuse, Reduce, Reuse, Repurpose, Recycle. Govorijo o zavestnem zmanjševanju porabe (nepotrebnih) dobrin, skrbni rabi in podajševanju življenjske dobe izdelkov ter končnem odlaganju, ki omogoča recikliranje.

Voda iz pipe – ozaveščevalna kampanja Zbornice komunalnega gospodarstva

V okviru akcije Voda iz pipe se slovenska komunalna podjetja zavzemajo za ohranjanje vodnih virov in spodbujanje prebivalcev k pitju vode iz pipe. Kakovost pitne vode v Sloveniji je večinoma odlična in kadar koli odpremo pipo, se lahko v trenutku odžejamo, ne da bi morali za to v trgovino. Kljub temu se je razširila uporaba ustekleničene vode, ki obremenjuje okolje s plastičnimi odpadki in je energetsko potratna, poleg tega pa je še neprimerno dražja in slabše kakovosti od tiste, ki vedno sveža priteče iz pipe.

Program Šolski ekovrtovi

Program Šolski ekovrtovi od leta 2011 izvaja Inštitut za trajnostni razvoj in je namenjen slovenskim vrtcem, osnovnim in srednjim šolam ter dijaškim domovom. V Sloveniji deluje že več kot 200 šolskih ekovrtičkov. Z dejavnostmi v programu želijo otrokom in mladim približati pridelavo hrane na ekološki način in jim pri tem pomagati, da začutijo in razumejo pomembnost narave in povezovanja s širšo lokalno in zainteresirano javnostjo.²¹

Trajnostna potrošnja

Potrošnja dobrin vpliva na ekonomski in družbeni položaj ljudi ter stanje okolja po vsem svetu. **Trajnostna potrošnja zadeva življenjski slog, nakupovalne navade ter način uporabe in odlaganja izdelkov in storitev, ki je družbeno odgovoren in okolju najmanj škodljiv.**

Namen je zadostiti potrebam po izdelkih in storitvah ter dosegati boljše kakovost življenja z manjšo porabo energije in materialov ter z manjšo količino proizvedenih odpadkov, obenem pa ustvarjati tudi finančne prihranke, vzpostavljati pravične odnose v oskrbovalnih verigah ter zmanjševati globalne nepravilnosti.

Na način potrošnje močno vpliva **informiranost in ozaveščenost** ljudi ter **vrednote, ki prevladujejo v skupnosti**. Uveljavljanje trajnostne potrošnje zahteva globlje razumevanje odnosov med vzorci potrošništva in omejenostjo naravnih virov, pa tudi razumevanje povezave med vzorci potrošništva ter pravičnostjo plačila in delovnimi pogoji ljudi.

V Sloveniji je voda iz pipe v povprečju 225-krat cenejša od ustekleničene.

Temeljna vodila trajnostne potrošnje: ekološko, lokalno, sezonsko, zdravo, pravično, brez odpadkov.

Razširjenost trajnostne potrošnje v skupnosti je odvisna tudi od **razpoložljivosti in dostopnosti izdelkov in storitev**, ki znižujejo ekološke in družbene stroške življenjskega sloga njenih članov. Zanju se je potrebno v skupnosti posebej zavzeti, saj se mora po desetletjih prevladujoče globalne ponudbe trgovskih centrov ponovno uveljaviti.

Oskrbi sistemi, katerih primarni namen ni povečevanje dobička, ampak razvijanje pravičnih odnosov, povezovanje med podeželjem in mestom ter visoka kakovost izdelkov, so sistemi po meri sodobnega časa, ki se odzivajo na potrebe v družbi in okolju.

Pravični odnosi se nanašajo predvsem na pravično plačilo za delo in upoštevanje stroškov okolju prijaznejših proizvodnih procesov v ceni izdelka. Pravična trgovina (angl. *Fair Trade*) se osredotoča na dobrobit marginaliziranih malih proizvajalcev in okolja. Vzpodbuja ročno izdelavo, ekološko kmetijstvo in uporabo recikliranih materialov, prav tako pa tudi trajnostno uporabo naravnih virov in proizvodnih metod, ki niso kapitalsko ali energetsko zahtevne.

Ko vem, kaj jem

Kmetijsko gozdarska zadruga z.o.o. Škofja Loka deluje na področju občin Gorenja vas – Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Pridelke višje kakovosti z manjših kmetij (ekoloških oz. s tradicionalnim načinom kmetovanja) so povezali pod blagovno znamko *Ko vem, kaj jem* in jim ponudili tržni prostor. S tem so povečali ponudbo zdravih, kakovostnih, domačih, na tradicionalen način proizvedenih produktov, po katerih potrošniki vse bolj povprašujejo, ter podprli kmetije, ki so zaradi majhnih količin svoje pridelke največkrat prodajale samo na domu oziroma so se samooskrbovale. S stalnim tržnim mestom jih spodbujajo k večjemu obsegu pridelave in predelave kakovostnejših domačih produktov.

Pravična trgovina 3MUHE

Trgovina 3MUHE je prva pravična trgovina v Sloveniji. Prodaja izključno izdelke, proizvedene, pridelane oziroma narejene skladno z načeli pravične trgovine. Kupcem s pestro izbiro blaga ponuja možnost za uveljavljanje bolj humanih in trajnostnih načinov oskrbe z izdelki, kot so oblačila, živila, izdelki za dom, nakit ipd. 3MUHE združujejo kupce, prostovoljce in druge posameznike v navdihujočem spreminjanju sveta na bolje.

Breja Preja

Pletilska kooperativa Breja Preja prispeva svoj kamenček v mozaiku 1 % proizvajalcev v tekstilni industriji, ki temelji na pravični trgovini. Izdelki temeljijo na domači volni, interpretaciji tradicionalnih vzorcev, inovativnem slovenskem oblikovanju in rokodelkah, ki dobijo pošteno plačilo za pošteno delo. Poleg tega kooperativa obuja in re-interpretira kulturno dediščino na področju volnenih izdelkov, ki so v Sloveniji doma. Kooperativa vzpostavlja trajnostni poslovni model z družbeno odgovornostjo.

Nakup avtobusov z nizkimi emisijami za mestni potniški promet v Mariboru

Predmet zelenega javnega naročila, ki ga je Mestna občina Maribor skladno z načrtom za kakovost zraka objavila junija 2015, je bilo 11 avtobusov z nizkimi emisijami CO₂ (emisijski standard EURO VI) za mestni potniški promet. Merila za izbor so vključevala stroške v življenjski dobi avtobusa, uporabo obnovljivih virov energije ter nižje emisije hrupa. Pri naročilu so bile upoštevane določbe Uredbe o zelenem javnem naročanju. Povprečna poraba je pri novih avtobusih dvakrat manjša od starih avtobusov. Novi avtobusi v primerjavi s starimi v življenjski dobi proizvedejo polovico manj emisij CO₂.

Zero Waste Europe

Mreža Zero Waste Europe združuje 19 nacionalnih organizacij ter preko 300 lokalnih skupnosti iz različnih držav članic EU in jih spodbuja, da razmislijo o svojem odnosu do virov. Programu Zero Waste Slovenija, ki ga kot slovenska nacionalna organizacija koordinira Društvo Ekologi brez meja, se pridružuje čedalje več slovenskih občin, ki sprejmejo Zero Waste načrte in si v njih zastavijo prostovoljne dolgoročne cilje na področju preprečevanja nastajanja, ločenega zbiranja, recikliranja in kompostiranja svojih komunalnih odpadkov. Nacionalni Zero Waste mreži se lahko pridruži vsaka občina, ne glede na to, kako visoke deleže ločenega zbiranja trenutno dosega. Pomembno pa je, da si z zavezo zastavi dolgoročne merljive cilje ter da njihovo doseganje nenehno spremlja. To, da si občine cilje postavijo, močno pripomore k njihovemu doseganju.¹³

Velik in pomemben potrošnik je javni sektor. Vključevanje okoljskih kriterijev v nabavne odločitve in tem sektorju – oziroma **zeleno javno naročanje** – je prepoznano kot ključni mehanizem za spodbujanje trajnostne proizvodnje in potrošnje, hkrati pa ustvarjanje znatnih javnofinancnih prihrankov.

Pomemben del trajnostne potrošnje predstavlja **ravnanje z odpadki**. Vsaka skupnost je vpeta v sistem ravnanja z odpadki, ki ga zagotavljajo komunalna podjetja. Vendarle pa imajo skupnosti možnost, da si zastavijo ambicioznejše cilje na področjih preprečevanja nastajanja odpadkov, ponovne uporabe ter reciklaže in kompostiranja. Ker je prehod v krožno in nizkoogljično gospodarstvo osrednji strateški cilj EU, ki naj bi mu zagotovil dolgoročno globalno konkurenčnost, je na evropski ravni vzpostavljen sistem Zero Waste, ki lokalne skupnosti podpira pri doseganju ciljev v zvezi z ravnanjem z odpadki.

Gibanje Zero Waste se zavzema tudi za ekoinovacije ter oblikovanje in upravljanje izdelkov in procesov na način, ki zmanjša volumen in toksičnost odpadnih materialov ter ohranja ali predela vse vire brez sežiganja ali odlaganja. Tako se ravnanje z odpadki spreminja v kreativni izziv za preoblikovanje okoljskih omejitev v gospodarske priložnosti. Na tem področju so dejavne številne organizacije iz nevladnega sektorja in socialna podjetja, ki dajejo delo težje zaposljivim ljudem in ohranjajo tradicionalna znanja in poklice.

Najboljši je odpadek, ki ne nastane.

Zero Waste vodi družbo v spremembo življenjskega stila in navad ter k posnemanju trajnostnih naravnih ciklov, kjer so vsi odpadni materiali surovina za nekoga drugega.

Socialno podjetništvo

V Sloveniji smo Zakon o socialnem podjetništvu dobili leta 2011, v njem pa je socialno podjetništvo opredeljeno kot trajno opravljanje bodisi družbeno koristnih dejavnosti (TIP A) ali dejavnosti, v katerih se zaposlujejo osebe iz ranljivih skupin (TIP B), pri čemer **ustvarjanje dobička ni niti izključni niti glavni cilj opravljanja dejavnosti**. Koristi obče skupnosti so v socialnih podjetjih postavljene pred osebne koristi in profit. Pogosto rešujejo probleme na področju odpadkov, se borijo proti brezposelnosti in omogočajo socialno in delovno integracijo ranljivih skupin prebivalstva, izobražujejo, spodbujajo zdrav način življenja, zvišujejo prehransko samooskrbo, ustvarjajo dostopne turistične produkte ipd. Socialno podjetništvo kot sektor gospodarstva vključuje organizacije, kot so zadruga, društva, zavodi, ustanove in gospodarske družbe.

Centri ponovne uporabe

Ponovna uporaba se po prednostnem redu ravnanja z odpadki uvršča na drugo mesto, za preprečevanjem nastajanja in pred recikliranje. Mreža centrov ponovne uporabe vključuje socialna podjetja, katerih dejavnost zajema diagnostiko, inovativno obnovo in prenovo rabljene opreme in izdelkov, ki bi bili sicer uvrščeni med odpadke, čeprav so funkcionalno še povsem uporabni. Centri zaposlujejo težje zaposljive osebe in jim omogočajo usposabljanja, kar prispeva k socialni integraciji, zaradi česar imajo tovrstni centri pomembno socialno vlogo. Dejavnost centrov prinaša finančne prihranke javnim službam (stroški za odstranitev kosovnih odpadkov) in kupcem, ki se lahko oskrbijo z izdelki po nizkih cenah. Še pomembnejši pa so prihranki zaradi manjše porabe primarnih surovin, vode in elektrike ter zaradi manj transporta. Centri imajo pomemben učinek na širšo javnost z okoljskim osveščanjem in širjenjem zavedanja, da je naš planet omejen z viri in da vsega, česar ne potrebujemo več, ne smemo preprosto odvreči med odpadke. Ker priprava na ponovno uporabo zahteva že skoraj izumrli obrtniška dela, se tam ohranjajo tudi tradicionalni poklici.²³

Lokalna valuta

Zamisli lokalni denarni valuti, ki je v nekaterih evropskih skupnostih že zaživela, je spodbuditi ponovno lokalizacijo gospodarstva in ozaveščeno potrošnje lokalnih proizvodov, skrajšati oskrbovalne verige in zmanjšati vpliv oglaševanja. Glavna vloga lokalnega denarja je, da omogoča **relokacijo ekonomije s spodbujanjem lokalnih izmenjav**. Lokalne valute se lahko uporabljajo samo za kupovanje lokalnih proizvodov.

V svetu, ki je obseden s špekulacijami in varčevanjem, lokalna valuta uporabnike spomni, da je denar namenjen predvsem temu, da ljudje prejmejo plačilo za svoje storitve in izdelke, ter ustvarjanju delovnih mest.

²³ Povzeto po katalogu Zelena delovna mesta: dobre prakse – Katalog 2014 (dostopno prek: www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Katalog%20dobrih%20praks%20ZDM.pdf).

Eko-socialna kmetija Korenika

V letu 2006 je Društvo Mozaik od občine Šalovci na Goričnem prevzelo propadajočo kmetijo. Kmetijo so obnovili in opremili za delovanje zaposlitvenega centra za usposabljanje in zaposlovanje invalidov in drugih ranljivih družbenih skupin. Njihovo delo oziroma izdelki obsegajo dejavnosti sušenja sadja in zelišč, hladnega stiskanja semen sončnic, oljne repice, buč in lanu ter pridelave naravnega kisa. Izdelujejo tudi etnološko-kulinarične dobrate.

Delovna mesta težje zaposljivim ljudem omogočajo, da sami skrbijo za zadovoljevanje svojih finančnih potreb, s čimer je povečana njihova socialna vključenost, zmanjšujejo pa se izdatki za socialne programe.¹⁴

Chiemgauer – najuspešnejša alternativna lokalna valuta na svetu

Chiemgauer, ki se uporablja v južni Nemčiji, je leta 2003 kot del šolskega projekta ustanovil učitelj ekonomije Christian Gelleri. Svojem dijakom je dal nalogo, da ustvarijo svojo valuto, ki bi se uporabljala v lokalnih trgovinah in bi spodbujala domače gospodarstvo. Vrednost enega Chiemgauerja je enaka enemu evru. Plačilo s to valuto sprejema več kot 3.000 poslovnih subjektov. Koristi lokalne valute so mnogotere: regionalno nakupovanje koristi predvsem manjšim lokalnim ponudnikom, krepi lokalno gospodarstvo in prinaša sredstva za delovanje lokalnih združenj in ustanov s socialnimi cilji, pa tudi živa mestna in vaška središča, delujoče skupnostne strukture in solidarnost v skupnosti.

Skupnosti, ki uspešno izvajajo projekte upravljanja z življenjskimi viri, razvijejo pripadnost, ponos in zaupanje. Pridobijo dragocena znanja in spretnosti ter okrepijo medsebojne odnose.

Za skupnostno upravljanje z življenjskimi viri je primerna skoraj kakršna koli pravno-organizacijska oblika. Pomembno je, da ima neposredno ali posredno dostop do procesov upravljanja in da je zavezana ustvarjati koristi za skupnost.

Oblike organiziranja skupnosti

V jedru skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri so **ljudje**. Skupnost in državljani so **lastniki in/ali upravljalci, sodelujejo v odločanju, uživajo večplastne koristi in tudi ščitijo ranljive skupine**. Skupnostno upravljanje je participativno, temelji na demokratičnih vrednotah družbe in je trajnostno naravnano.

Namen tega poglavja ni razčlenjevati pravne oblike in zakonske podlage za skupnostno upravljanje. Te ne morejo slediti družbenim inovacijam, ki prinašajo vedno nove oblike na vse številnejših področjih. Poleg tega se okoljske, družbene in gospodarske koristi, ki jih je deležna skupnost, največkrat prelijejo preko meja organizacij, v katerih se upravljanje dogaja. Oblike zato izhajajo iz številnih dobrih praks, ki že živijo in dokazujejo, da je skupnostno upravljanje po meri sodobnega časa, da je nosilec naprednega, družbeno in okoljsko odgovornega gospodarstva in družbe.

Organizacijske oblike, ki imajo solastništvo in soupravljanje že vgrajeno

Občine

Občine povezuje lokalno skupnost na določenem **ozemlju** in so namenjene prav temu, da se naloge lokalnega pomena izvajajo čim bližje lokalnemu prebivalstvu. Občine imajo institucionalne in finančne vzode upravljanja ter vzpostavljene procese, ki ljudem omogočajo, da se vključujejo v procese upravljanja. Lokalna samouprava je eden od temeljev demokracije. **Gre za raven oblasti, ki je najbližja ljudem in ima nalogo zastopati njihov skupni interes.**

Občina Šentrupert

Občina Šentrupert, ki je bila ustanovljena v letu 2007, se je zavestno odločila, da bo razvojni model občine »zelen« oziroma trajnosten v vseh pogledih in na vseh področjih. Na vključujoč način, s sodelovanjem občanov, sta bili izdelani vizija in strategija razvoja do leta 2025, ki nakazujeta omenjeno smer razvoja.

Eden od najambicioznejših ciljev je energetska samozadostnost občine do leta 2020, ki temelji na izrabi lesne biomase. Gozd v lokalnem okolju namreč predstavlja 60 % površin, študija Zavoda za gozdove Slovenije pa je pokazala, da je v Mirnski dolini v radiju 30 kilometrov na voljo 50 tisoč kubičnih metrov lesa. Model trajnostne rabe biomase za proizvodnjo energije je bil torej logična izbira.

Na področju trajnostnega turizma in skrbi za kulturno dediščino je občina zasnovala in realizirala projekt Dežela kozolcev, ki je pred propadom rešil 17 kozolcev in jim zagotovil prihodnost v prvem muzeju kozolcev na prostem na svetu. Poleg ogledov samega muzeja Dežela kozolcev nudi tudi oskrbo z lokalno pridelano hrano. Posebno pozornost namenjajo izobraževalnim vsebinam na temo dediščine, trajnostnega razvoja ter energetike in lokalnem okolju.

Positivni finančni učinki se kažejo v ostajanju in kroženju denarja v lokalnem okolju, predvsem tistega, ki je prej odhajal za plačilo fosilnih energentov iz občine. Ustvarjajo se priložnosti za zaposlitev in zaslužek lokalnega prebivalstva.¹⁴

Zadruga

Zadruga je prostovoljna, odprta, neodvisna in samostojna gospodarska organizacija, ki jo upravljajo njeni člani. **Solastništvo in soupravljanje sta vgrajena v temelje združništva.** Upravljanje zadruga je v rokah njenih članov, ki s svojim delom in uporabo storitev zadruga ustvarjajo, izboljšujejo in ščitijo individualne in skupne gospodarske, ekonomske, socialne, izobraževalne, kulturne in druge potrebe in interese ter dosegajo cilje, zaradi katerih je zadruga ustanovljena. Zadržniki enakopravno sodelujejo pri odločanju o poslovanju in razdelitvi dobička. Del dobička se vloga v zadrugo, ki pa ne obstaja zaradi svoje koristi. Njen poglavitni cilj je zadovoljevati potrebe članov in doseči čim večjo korist za njih in za skupnost.

Zadruga so najpogostejša organizacijska oblika, v kateri se odvijajo skupnostni projekti. Če so bile včasih zadruga dejavne pretežno na področju kmetijstva in gozdarstva, danes posegajo na najrazličnejša področja, kot so zagotavljanje mobilnosti in stanovanj, nudenje storitev, izraba obnovljivih virov energije itd.

Civilne iniciative in lokalne pobude

Predvsem na področju prostorskega načrtovanja občani vse pogosteje oblikujejo in izražajo svoja stališča v skupinah. Pri tem gre lahko za neposredno prizadete občane ali pa za občane, ki jim je mar širše dobrobiti v lokalnem okolju. Take interesne skupine prebivalcev se lahko organizirajo le **kratkotrajno, kot civilne iniciative, ali pa trajneje, kot lokalne pobude.** Predvsem slednje lahko veliko prispevajo h kvaliteti načrtovanja.

Odločevalci, ki se pri vključevanju javnosti v praksi še vedno najraje držijo kar zakonsko določenih minimalno določenih pravil ravnanja, takih pobud ne upoštevajo nič drugače kot glas posameznikov. Civilne iniciative ali lokalne pobude namreč v slovenskem pravnem redu kot take nimajo posebnega položaja. Ker takim organiziranim skupinam prebivalstva manjka »pravna osebnost«, imajo v praksi veliko težav pri uveljavljanju svojega, od posameznika močnejšega, glasu.

Vendar pa veljavna zakonodaja dopušča večjo organiziranost takih skupin, kar lahko poveča tudi učinek njihovega delovanja. Lokalne pobude so tako ali tako organizirane bolj ali manj na podlagi pisanih ali nepisanih pravil delovanja, svoje delovanje pa lahko še bolj formalizirajo s sklenitvijo družbene pogodbe na podlagi Obligacijskega zakonika. S takšno pogodbo se podpisniki zavežejo, da si bodo s svojimi prispevki prizadevali doseči z zakonom dopustni skupni namen.

Prevajalska zadruga Soglasnik

Vsak član zadruga je tudi njen lastnik in soustvarjalec. Zadruga si prizadeva za pravične delovne pogoje ter za etično in transparentno poslovanje. Na vsakem računu je viden natančen razrez cene storitve – koliko imajo od celotnega zneska prevajalec, lektor in zadruga ter kolikšen znesek se vrne nazaj v lokalno okolje. S tako zbranimi sredstvi načrtujejo izvedbo brezplačne učne pomoči pri učenju tujih jezikov za socialno šibke otroke, organizacijo jezikovnega tabora ipd.¹¹

Vetrna kooperativa Dingwall

Vetrna kooperativa Dingwall upravlja z vetrno turbino moči 250 kW, ki je postavljena na zasebni kmetiji Knockbain v Angliji. Predstavlja prvi projekt izkoriščanja vetrne energije, ki je v 100% združnem lastništvu. Kooperativa šteje 179 članov. Vetrna turbina ustvarja 7,5% letni donos skozi časovni razpon 20 let. Vsako leto od prihodkov namenijo od 2.500 do 10.000 evrov za skupnostni sklad, ki zagotavlja sredstva za delovanje različnih lokalnih organizacij.

Skupnostni urbani vrt Onkraj gradbišča

Dolgo zaprto gradbišče ob Resljevi ulici v Ljubljani je KUD Obrat v sodelovanju z okoliškimi prebivalci in drugimi zainteresiranimi spremenil v skupnostni prostor, namenjen vrtovanju, druženju, izobraževanju in kulturi. Z lastnikom zemljišča – Mestno občino Ljubljana – imajo sklenjeno pogodbo o brezplačni začasni rabi prostora, ki jo podaljšujejo iz leta v leto. Okoliški prebivalci obdelujejo okoli 40 vrtičkov. Organizirajo javne in skupnostne dogodke, pri tem pa sodelujejo z drugimi nevladnimi organizacijami, lokalnimi pobudami, strokovnjaki ipd.¹¹

Druge oblike

Podjetja

Poslanstvu zagotavljanja koristi za skupnost lahko sledi podjetje poljubne pravno-organizacijske oblike.

Del poslanstva podjetja Domel je zagotavljati kakovostna delovna mesta v širšem okolju.

Poslanstvo podjetja M Sora je skrb za dolgoročno varnost zaposlenih.

Podjetja z notranjim lastništvom in delavskim soupravljanjem

Slovenska elektroindustrija je s tremi milijardami evrov izvoza ena močnejših gospodarskih panog. Podjetja prepoznajo nišne priložnosti, ki jih prinaša globalni trend povečanja energetske učinkovitosti. Uspešne poslovne zgodbe privabljajo zunanje vlagatelje, lastništvo podjetij se menjava. Nekatera podjetja pa so stabilnost lastniške strukture zagotovila z notranjim odkupom in delujejo po načelih delavskega soupravljanja. Takšni podjetji sta Gostol-Gopan, d.o.o. iz Nove Gorice ter Domel, d.o.o. iz Železnikov.

Kmetijska zadruga Žiri že od leta 1948 skrbi za odkup kmetijskih in gozdnih izdelkov. Leta 2006 so zaradi omejitev pri pridobivanju razvojnih sredstev, na katere so naleteli kot zadruga, ustanovili novo podjetje M Sora, ki je delniška družba. V procesu spremembe pravno-organizacijske oblike so združni način in varovalke pred koncentracijo lastništva vgradili v svoj način delovanja. Zadržniki, ki so verjeli v dolgoročno uspešnost podjetja in so vanj vložili lastna sredstva, so ohranili nadzor nad upravljanjem. Kot pomembna dejavnika razvoja podjetja ocenjujejo transparentnost delovanja in delavsko soupravljanje, ki povečuje zavzetost zaposlenih za prispevanje k uspešnemu poslovanju.

Kmetije

Skupnostni model na področju oskrbe s hrano predstavlja **partnersko kmetovanje**, za katerega je značilna povezanost med pridelovalci in porabniki ter soodločanje. Partnersko kmetovanje je način distribucije ekološko pridelanih živil, pri katerem **med pridelovalcem in porabnikom ni posrednikov**. Bistveno je, da se kmet in zaključena skupina kupcev že pred sezono dogovorita o sadilnem načrtu, količinah, plačilu in dostavi pridelkov, ter da **vzajemno prevzmeta tveganje**, ki ga lahko povzroči izpad pridelka zaradi vremenskih razmer. Tako oblika vzajemnosti varuje malega kmeta, mu zagotavlja socialno varnost, potrošnik pa z njo pride do cenovno ugodne, kakovostne lokalno pridelane zelenjave.

Ekološka kmetija Romane Rejc

Ekološka kmetija Romane Rejc leži v občini Šmarje, na podeželju, daleč od konvencionalno obdelanih pridelovalnih površin. S partnerskim kmetijstvom se ukvarja že od leta 2009. Kmetija obsega 5,5 hektarov, njive, na katerih raste zelenjava, pa so od zunanjega sveta ločene s širokim gozdnim pasom. Med njivami rastejo oljke in sadno drevje. Kmetija dokazuje, da lahko kmet z oskrbo 20–30 potrošnikov z vrtninami in sadjem preživi na manjši, le nekaj hektarov veliki površini.

Nevladne organizacije

Nevladne organizacije (NVO) – društva, zavodi in ustanove, predvsem tiste **s statusom delovanja v javnem interesu** – ustanovijo fizične ali pravne osebe z namenom zasledovanja splošno koristnih ciljev in izboljšanja kakovosti življenja njenih članov, uporabnikov oziroma vseh prebivalcev. Za NVO velja, da so neprofitne in od javnega sektorja neodvisne organizacije.

Sodelovanje nevladnih organizacij in lokalne skupnosti je obojestransko koristno in **naredi lokalno okolje oziroma skupnost močnejšo in boljšo**. NVO zadovoljujejo interese in potrebe prebivalcev, združujejo, opozarjajo na nepravilnosti, izvajajo storitve, vplivajo na odločevalce in na različne druge načine dvigujejo kakovost življenja v okolju, kjer delujejo.

Revitalizacija četrti Tabor

Ljubljanska četrt Tabor je dolgo veljala za sivo in zaspano področje, že nekaj časa pa s prestrim dogajanjem dokazuje, da so spremembe vedno mogoče. V tej četrti namreč delujejo številne kulturne, vzgojno-izobraževalne, umetniške in druge organizacije, ki so se povezale v Društvo kulturna četrt tabor (KČT). Društvo je bilo ustanovljeno marca 2011 na pobudo zavoda Bunker. Njegov namen je povezovanje in sodelovanje posameznikov in organizacij v soseski Tabor, razvijanje kakovostnih odnosov ter želja po izgradnji močne, tople, zelene soseske. Društvo je zaživelo, postaja vedno bolj prepoznavno, okrepilo se je tudi povezovanje ter sodelovanje med partnerji. Največji skupni letni projekt KČT-ja je Dan soseda. Namen dogodka je povezati sosedske prebivalce in ustanove, da bi se bolje poznali in bolje sodelovali, da bi vsaj en dan v letu preživeli skupaj v prijetnem druženju in ustvarjanju.¹¹

Šmarje: zgodba o revitalizaciji istrske vasi

Šmarje so ena večjih vasi v Slovenski Istri in imajo v tem predelu pomembno geografsko, funkcionalno in socialno vlogo. Vas je po drugi svetovni vojni dobila skoraj mestni videz, saj je bila med vojno kar dvakrat požgana. S prenovno je izgubila podeželsko in vaško identiteto. Le še nekaj na pol podrlih hiš ob cerkvi je do leta 2001 spominjalo na nekdanji idilični istrski videz vasi ter na bogato kulturno dediščino tega prostora. To pa je bil vzrok, da je društvo Pangea, v sodelovanju z ostalimi vaškimi društvi, predvsem s turističnim društvom in KUD-om Franceta Bevka, leta 2001 pričelo s projektom celostne revitalizacije vasi v duhu trajnostnega razvoja. Projekt je bil predstavljen na seji sveta Krajevne skupnosti Šmarje in sprejet s podpisom pisma podpore. Pomemben preskok je nastal v letu 2012, ko je Mestna občina Koper na podlagi idejnega načrta za prenovno vaškega trga potrdila investicijo v višini 265.000 EUR.

Lokalni prebivalci so bili vključeni kot partnerji, sproti so usklajevali interese različnih skupin in posameznikov. Oblikovali so razvojno strategijo krajevne skupnosti v navezavi z drugimi podeželskimi območji Slovenske Istre.

V procesu revitalizacije so se razvili produkti, kot sta »Bela Istrijana«, ki si prizadeva ohraniti netehnološka vina iz avtohtonih istrskih sort, ter »Šmarski koncan kruh«, ki oživlja tradicijo pekarstva. V centru vasi so zaživele nastanitvene kapacitete, ki bodo vas Šmarje postavile tudi na turistični zemljevid Istre.¹⁰

Najbolje je, če stopijo skupaj vsi

Pri skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri **so bolj kot organizacijske oblike pomembni skupni cilji**. Njihovo doseganje je pogosto najučinkovitejše, če se združijo različni akterji, ki v skupna prizadevanja prinesejo vsak svojo kompetentnost, znanja, spretnosti in povezave s člani skupnosti.

Uvajanje novih skupnostnih praks, ki dejansko spreminjajo dosedanje prakse življenja na določenih področjih, terjajo angažiranje, voljo in podporo širše skupnosti. **Da se ideja lahko realizira, je potrebno sodelovanje čim več relevantnih deležnikov**, kot so občine, različni javni zavodi (šole, športni in kulturni zavodi ipd.), podjetja, nevladne organizacije, razvojne agencije ali druge lokalne oziroma regionalne razvojne strukture, civilne iniciative in lokalne pobude. Taka oblika polformalne povezanosti so **lokalna partnerstva**.

To je oblika sodelovanja med lokalnimi deležniki, ki imajo voljo in tudi možnosti realizirati idejo ali vsaj vidijo, kako bi lahko do realizacije prišlo. Partnerstvo je namenjeno temu, da ideja v lokalnem okolju postane **širše družbeno sprejemljiva** in da se že znotraj partnerstva lahko **uskladijo morebitni nasprotujoči si interesi** med deležniki. Cilj takega partnerstva je v sodelovanju z lokalnimi deležniki in javnostjo doseči dogovor tem, kako bi konkretno idejo uresničili v svojem lokalnem okolju, ter pripraviti načrt za izvedbo skladno z lokalnim okoljem in potrebami skupnosti.

Lokalno partnerstvo je prostovoljno, kar pomeni, da lahko vsak kadar koli izstopi, dogovori pa so lahko bolj ali manj formalni (od sklenitve pisnega dogovora do podpisa pisma o nameri ali zgolj ustnega dogovora). Čim večje je število vključenih deležnikov, tem bolje, vendar s tem narašča tudi potreba po skupnih telesih (npr. odbor, delovne skupine), ki predstavljajo »motor« projekta. Zato je ob konstituiranju lokalnega partnerstva pomemben dogovor o načinu dela.

Revitalizacija vasi Šmarje je zgodba o ustvarjanju priložnosti za združevanje deležnikov na podeželju ter za krepitev identitete, skupne ponudbe in razvoja podeželja ob hkratnem doseganju širših ciljev na področju podnebnih sprememb, skrbi za okolje in inovacij. Prepoznavnost in kakovost bivanja gradijo na lastnih virih ter s spoštovanjem naravnih in kulturnih danosti prostora.

Dejavniki uspeha

Vključujoče načrtovanje prihodnosti

Če naj skupnostno upravljanje z življenjskimi viri pokaže svoj polni potencial kot gonilo razvoja, se mora skupnost **na vključujoč način dogovoriti, v katero smer in kako se želi razvijati**.

Pri vključujočem razvojnem načrtovanju skušamo s povezovanjem in vključevanjem članov skupnosti, ki lahko prispevajo svoje znanje in predloge, pa tudi skrb in pomisleke, **preseči njihove parcialne cilje ter jih povezati v partnerski odnos**. Vključujoče načrtovanje in odločanje prinese **vedenje o potrebah in interesih skupnosti**. S skupno oblikovanimi odločitvami **se člani skupnosti lažje poistovetijo**, kar daje odločitvam večjo legitimnost, članom skupnosti pa večje opolnomočenje.

Pregledni, strokovno vodeni in vključujoči procesi razvojnega načrtovanja so zagotovilo, da **bodo sprotne odločitve sledile zastavljenim strateškim ciljem**, da bodo sprejete v dolgoročnem skupnem interesu ter da ne bodo podvržene trenutnim pritiskom posamičnih interesnih skupin.

Vizija

Vizija je zelena podoba prihodnosti. Odgovarja na vprašanja, kot so: Kakšna bo naša skupnost in kakšno bo življenje v njej čez 20 ali 30 let? Kakšno bo naše lokalno okolje in v kakšnih odnosih bomo s širšim okoljem? V kakšnem svetu želimo živeti?

Vizija ima dvojno vlogo: **ustvarjanje konsenza** ter (po tem, ko je sprejeta) vlogo **konceptualnega načrta**.

Vključujoče oblikovanje vizije, v katerem člani skupnosti dejavno izražajo svoje želje in pričakovanja, izpostavi njihove **resnične vrednote**.

Jasna vizija je pogoj za to, da so **ukrepi na različnih področjih usklajeni** (štipendiranje, podpora start-up podjetjem, javna dela ipd.), da podpirajo jasne skupne cilje, da ne delujejo vsaksebi, kjer eden spodkopava drugega. Vizija tudi eden od predpogojev za racionalnost in **optimalno porabo sredstev**.

V občinah, ki imajo sprejeto strategijo razvoja, lahko volivci na lokalnih volitvah kandidate ocenjujejo po njihovi sposobnosti za izvajanje strategije. Ta je za blaginjo lokalne skupnosti veliko bolj pomembna od ideološke usmeritve oz. strankarske pripadnosti kandidatov.

²⁴ Vizija in strategija Občine Šentrupert: http://www.sentrupert.si/media/objave/dokumenti/2012/VIS_Sentrupert_knjiga_08koncna.pdf.

Verjetnost doseganja ciljev se močno poveča, če si jih zastavimo.

Več glav več ve.

Vizija je kot zvezda severnica – skupnosti vedno kaže dogovorjeno smer razvoja.

Občina Šentrupert 2025, vizija prebivalcev

Občino Šentrupert bo odlikovalo urejeno in prijetno bivalno okolje.

Prepoznavna bo po turizmu in prirreditvah, temelječih na običajih in tradiciji, kulturi ter lepi pokrajini.

Gospodarski razvoj bo poudarjal obrt, mala podjetja, ekokmetovanje in dopolnilne dejavnosti.

Občina bo v okviru skupnih projektov sodelovala predvsem s sosednjimi občinami v Mirnski dolini.²⁴

Če ne veste, v katero pristanišče plujete, ni ugoden noben veter.

(Seneka)

Uničujoči sistem kmetijskih subvencij kmete sili, da orjejo barjanske travnike in na njivah sejejo travo. Davkopllačevalci tako za drag denar dobimo travnato monokulturno puščavo namesto biodiverzitetno vrhunskega travnika.²⁵

Del slovenskih kmetov ne pristaja na imperativ povečevanja proizvodnje za vsako ceno in na kompromise glede okolja in zdravja potrošnikov. Ohranjajo tradicionalne kmetije in ne želijo tekmovati z industrijskimi kmetijskimi obrati. Prepričani so, da je njihov obstoj zaradi večje neodvisnosti od subvencij in od nepredvidljivih gibanj na svetovnih trgih s hrano dolgoročno bolj zanesljiv. Svojo poslovno strategijo so usmerili v razvijanje odnosov z domačimi kupci, ki si želijo zdrave in kakovostne hrane. Tržna zanimivost in dodana vrednost visokokakovostnih ekoloških živil v Sloveniji namreč stalno raste.

Strategija

Strategija podaja odgovore na vprašanje, kako bo skupnost do vizije prišla – po kateri poti in s kakšnimi sredstvi. Do cilja lahko vodijo različne poti, najbolj logična pa je tista, ki **gradi na prednostih in minimizira pomanjkljivosti v lokalnem okolju, hkrati pa izkorišča priložnosti in se izogiba nevarnostim, ki prihajajo od zunaj.**

Skupnost, ki se želi razvijati na trajnosten način, svojo razvojno strategijo zasnuje z upoštevanjem **življenjskih virov v lokalnem okolju**. Poleg načina njihovega **upravljanja** v strategiji opredeli tudi njihovo **varovanje** in način **krepitev svoje suverenosti pri njihovem upravljanju**.

Umna izbira finančnih modelov in virov

Pasti razvojnega načrtovanja

Pri načrtovanju prihodnosti je pomembno upoštevati zunanje dejavnike in usmeritve širše skupnosti (države, EU, globalne dogovore, kot je npr. podnebni sporazum). Velika past, ki preži v procesu strateškega načrtovanja, pa je posvečanje prevelike pozornosti oziroma ravnanje po virih financiranja (angl. *fundings-driven planning*). V bolj ali manj oddaljenih političnih in administrativnih centrih pripravljajo čedalje kompleksnejše programe, ki naj bi z različnimi shemami subvencij usmerjali razvoj podeželja, gospodarstva, ljudi itd. V procesu načrtovanja je potrebno kritično presoditi, ali ti programi lahko zadovoljijo resnične potrebe skupnosti ali pa ji morda celo škodujejo.

Z upoštevanjem neposrednih in vseh zunanjih stroškov v celotnem življenjskem ciklu projektov je potrebno poiskati najprimernejše modele financiranja in takšne načine uporabe finančnih virov (nacionalnih, evropskih ter drugih javnih in zasebnih skladov), da bodo prispevali k izgradnji blaginje skupnosti. Dogovor v skupnosti in vzajemna podpora (npr. proizvajalcev in Razmislek o finančnih virih in o tem, kako jih uporabiti, naj pride na vrsto šele takrat, ko je vsebinski del načrtovanja že opravljen.

Za skupnost, ki ima cilje, je denar sredstvo za njihovo doseganje. Brez dogovorjenih ciljev skupnost postane orodje za doseganje ciljev nekoga drugega.

²⁵ Jančar, Tomaž. Uničujoči vpliv kmetijske politike na travniške ptice. *Svet ptic* 20, št. 02 (junij 2014). Dostopno prek: <http://zavest.net/wp-content/uploads/2015/03/Jancar-2014.pdf>.

Za dozorele ideje se denar vedno najde

Klasičnim finančnim virom, kot so bančni krediti in javnofinančne sheme (slednje vsebinsko le počasi sledijo načelnim političnim usmeritvam v zeleno, z viri gospodarno in konkurenčno nizkoogljično gospodarstvo in trajnostno družbo), se v zadnjih letih pridružujejo **alternativni viri financiranja**, ki so prilagojeni potrebam skupnostnih projektov. Takšna primera sta množično financiranje (angl. *crowdfunding*) in skupnostno delničarstvo (angl. *community shares*). Za oba je značilno sodelovanje velikega števila (malih) vlagateljev, kar povečuje verjetnost, da bodo sredstva porabljena v skupnem interesu.

V občinah se porajajo tudi iniciative za **participatorni proračun** oziroma razporejanje dela proračunskega denarja tako, da o njegovi porabi neposredno sodeločajo občanke in občani.

Usposobljenost in aktivnost

Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri na vzdržen in večnamenski (za doseganje okoljskih, ekonomskih in socialnih ciljev) način ni mačji kašelj. Zahteva **razgledanost** po tradicionalnih in sodobnih trajnostnih trendih ter različna **znanja in kompetence** (tehnična, organizacijska, finančna, socialna, računalniška, umetniška, na področju vodenja skupinskih procesov ipd.).

Usposabljanje – učenje, nadgradnjo znanja in njegov prenos – lahko skupnost v okviru **vseživljenjskega učenja** (učenje in izobraževanje v vseh življenjskih obdobjih) spodbudi s ciljanim štipendiranjem, organizacijo izobraževanj, predstavitvami dobrih praks, izvajanjem informacijskih in promocijskih aktivnosti v šolah, vzpostavljanjem informacijskih portalov, spodbujanjem medgeneracijskega sodelovanja itd. Del takšnega usposabljanja je tudi **spodbujanje aktivnega sodelovanja** članov skupnosti, **krepitev skupnostne zavesti** (pripadnosti, povezanosti, solidarnosti) in **avtonomnega razmišljanja**.

Nič ni močnejšega od zamisli, katere čas je prišel. (Victor Hugo)

Participatorni proračun v občini Ajdovščina

V občini Ajdovščina bodo občani v proračuna za leti 2017 in 2018 na participatorni način – z oblikovanjem in izbiro pobud »od spodaj« – uvrstili vsaj 18 projektov v skupni višini do 360.000 EUR.

Skupnosti, ki želijo za svojo blaginjo poskrbeti s suverenim upravljanjem z življenjskimi viri v svojem okolju, se morajo za to stalno in sistematično usposabljanje.

Naj te ne skrbi, če napreduješ počasi; boj se le, da ne obstaneš.

(kitajski pregovor)